

Nr 117.

Ankom till riksdagens kansli den 23 april 1940 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen (nr 1) angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1940/41 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkterna 139, 144, 146, 149, 151, 153, 155, 159 och 236 av det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1940) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1940/41

dels till Folkskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 2,380,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 230,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 50,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Stipendier m. m. ett anslag av 100,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 500,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 70,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 10,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Stipendier m. m. ett anslag av 30,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor ett förslagsanslag av 128,000,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor ett förslagsanslag av 3,850,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern ett förslagsanslag av 270,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor ett förslagsanslag av 330,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem ett förslagsanslag av 1,150,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn ett förslagsanslag av 1,200,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till undervisningslokaler m. m. ett förslagsanslag av 7,200,000 kronor;

dels till Nomadskolor: Avlöningar ett förslagsanslag av 131,400 kronor;

dels till Försättningskolor: Bidrag till avlöning åt lärare ett förslagsanslag av 4,750,000 kronor;

dels till Försättningskolor: Bidrag till centralisering av försättningskolväsendet ett förslagsanslag av 325,000 kronor;

dels ock till Dyrktidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter ett förslagsanslag av 1,120,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en den 8 mars 1940 dagtecknad proposition (nr 155), under återopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

1. ur personalförteckningen för folkskoleseminarierna utesluta följande under rubriken Tjänstemän å övergångsstat upptagna befattningshavare, nämligen 1 lektor i lönegraden A 27 och 1 lärare i musik i lönegraden A 21;

2. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41;

3. medgiva, att till läraren i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet i Karlstad Anders Gustafsson må, räknat från och med den 1 juli 1937, tills vidare, så länge han innehar sin nuvarande befattning, utgå personligt lönetillägg med 300 kronor för år;

4. till Folkskoleseminarier: Avlöningar för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 2,337,000 kronor;

5. till Folkskoleseminarier: Omkostnader för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 238,000 kronor;

6. till Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 50,000 kronor;

7. till Folkskoleseminarier: Stipendier för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av 56,000 kronor;

8. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41;

9. till Småskoleseminarier: Avlöningar för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 534,400 kronor;

10. till Småskoleseminarier: Omkostnader för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 66,000 kronor;

11. till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1940/41 anvisa ett reservationsanslag av 10,000 kronor;

12. till Småskoleseminarier: Stipendier för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av 33,000 kronor;

13. besluta, att för budgetåret 1939/40 gällande grunder för avlöning åt lärare vid folk- och småskolor och med dem i avlöningshänseende likställda befattningshavare samt åt nomadlärare skola med av departementschefen angiven jämkning äga tillämpning jämväl för budgetåret 1940/41;

14. medgiva, att för budgetåret 1939/40 gällande grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa lärare vid folk- och småskolor m. fl. skola äga tillämpning jämväl för budgetåret 1940/41;

15. till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 129,000,000 kronor;

16. medgiva, att ur nämnda anslag må, om och i den mån behov därav prövas föreligga, utgå statsbidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet, dock med sammanlagt högst 26,500 kronor;

17. till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdsbarnskolor för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 3,850,000 kronor;

18. till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 265,000 kronor;

19. till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 330,000 kronor;

20. till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 1,175,000 kronor;

21. till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 1,300,000 kronor;

22. till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 950,000 kronor;

23. till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,690,000 kronor;

24. till Folkskolor m. m.: Hyresbidrag för undervisningslokaler för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 180,000 kronor;

25. godkänna av departementschefen angivna ändringar i gällande grun-

der för underhålls- och materielbidrag, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41;

26. till Folkskolor m. m.: Underhålls- och materielbidrag för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 900,000 kronor;

27. till Folkskolor m. m.: Tjänstebostadsbidrag för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3,200,000 kronor;

28. vidtaga av departementschefen angivna ändringar i avlöningsstaten för nomadskolorna;

29. till Nomadskolor: Avlöningar för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 125,300 kronor;

30. till Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 4,050,000 kronor;

31. till Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 530,000 kronor;

32. till Dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisningsm. fl. anstalter för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 1,120,000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *H. Witzell m. fl.* (I: 184) och den andra inom andra kammaren av herr *L. V. Lindén m. fl.* (II: 240), vari hemstälts, 1:o) att riksdagen, med vidhållande av den uppfattning, som kom till uttryck i punkt 159 av riksdagens skrivelse nr 8 år 1939, finner önskvärt, att småskollärarynnor icke åläggas skyldighet att utan särskild ersättning undervisa i slöjd mer än två timmar utöver den i tjänstgöringsreglementet angivna minimitjänstgöringstiden, samt 2:o) att riksdagen icke biträder Kungl. Maj:ts förslag i vad det avser uppskov med genomförandet av den år 1939 beslutade regleringen av den årliga lästiden vid folk- och småskolor från och med den 1 juli 1940;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *W. Egnell m. fl.* (I: 107) och den andra inom andra kammaren av herr *J. E. Andersson* i Ovanmyra *m. fl.* (II: 170), vari hemstälts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville uttala, 1:o) att ett påskyndat genomförande av lästidens utökning inom folk- och småskolan med hänsyn till nuvarande tidsläge icke bör ifrågakomma; samt 2:o) att i anslutning härtill bestämmelserna om obligatoriskt genomförande av sjunde skolåret och lästidens förlängning tills vidare skola sättas ur kraft;

dels en inom första kammaren av herrar *W. Nisser* och *E. Sjödahl* väckt motion (I: 183), vari hemstälts, att riksdagen ville besluta, att rörligt tillägg skall tillkomma timplärare vid folk- och småskoleseminarier samt

timlärare i läsämne vid folkskolor, under förutsättning att timlärarens anställning avser minst en termin och att densamma prövas utgöra lärarens huvudsakliga sysselsättning eller förvärvskälla, samt att riksdagen ville vidtaga härav föranledda höjningar av ifrågakommande anslag, från vilka rörligt tillägg bestrides;

dels en inom andra kammaren av herr *K. G. Viklund* väckt motion (II: 108), vari hemstälts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att en undersökning företages rörande skolbarns inackorderingsförhållanden i enskilda hem samt att sådana bestämmelser angående denna inackorderingsform utfärdas, att föräldrarnas berättigade krav rörande de bortlämnade barnens tillsyn, vård och fostran beaktas;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *V. Söderkvist m. fl.* (I: 96) och den andra inom andra kammaren av herr *T. Ekdahl m. fl.* (II: 103), vari hemstälts, att riksdagen må med beaktande av i motionerna anförda synpunkter hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag rörande skyldighet för skoldistrikt att till underlättande av lång och besvärlig skolväg anordna skolskjutsar;

dels ock två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *E. G. C. Brandt m. fl.* (I: 97) och den andra inom andra kammaren av herr *G. Arnemark m. fl.* (II: 113), vari hemstälts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära vissa i motionerna närmare angivna åtgärder beträffande upplåtande av folkskolornas gymnastiklokaler till den frivilliga gymnastikrörelsen.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de motionsvis gjorda yrkandena, hänvisas, i den mån redogörelse för desamma ej lämnas i det följande, till motionerna I: 184, I: 107, I: 183 (jämför I: 182) och I: 97 samt II: 108 och II: 103.

Vissa särskilda besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet.

Chefen för ecklesiastikdepartementet har inledningsvis framhållit, att det statsfinansiella läget, som nödvändiggjort åtgärder för begränsning av statsutgifterna, föranlett en översyn jämväl av möjligheterna att begränsa kostnaderna för folkskoleväsendet. I sådant syfte hade den 10 november 1939 tillkallats särskilda sakkunniga, de s. k. *folkskolans besparingssakkunniga*, vilka med skrivelse den 20 januari 1940 överlämnat betänkande och förslag angående aktuella besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet m. m. Betänkandet avsåg åtgärder, som kunde medföra besparingar redan för budgetåret 1940/41.

1. Allmänna synpunkter.

Folkskolans besparingssakkunniga framhålla till en början, att staten under senare år övertagit allt större del av kostnaderna för folkskoleväsendet. Härigenom hade skolväsendet kunnat utvecklas mer oberoende av kommunernas ekonomiska bärkraft. Men man hade också kunnat spåra en tendens till mindre ekonomisk omtanke från kommunernas sida vid planläggandet av skolorganisationen. I många fall medförde nämligen en skolförbättring ingen eller ringa kostnad för skoldistriktet. De ekonomiska synpunkterna finge härigenom för de kommunala skolmyndigheterna icke samma betydelse, som om kommunen själv nödgats bestrida en väsentlig del av utgiften.

Två faktorer hade under senare år framför allt bidragit till en relativ fördyring av folkskoleväsendet, nämligen den sjunkande nativiteten och befolkningens omflyttning (»flykten från landsbygden»). Vad förstnämnda förhållande anginge hade olika faktorer verkat därhän, att det i regel förflutit relativt lång tid, innan skolväsendet å en ort fått den nya organisation, som betingats av ett sjunkande elevantal.

Ville man mera väsentligt nedbringa kostnaderna på nu ifrågavarande område, kunde detta icke ske genom att man tillfälligt indroge eller minskade sådana anslag, som på grund av sin natur kunde regleras från det ena året till det andra. En sänkning av statsbidrag, som endast överflyttade utgifterna på kommunerna, torde ej heller vara lämplig. Visserligen kunde ett sådant förfarande stundom föra med sig större försiktighet vid beslut om utgifter, men å andra sidan stode det i motsats till strävandena att utjämna skattebördan kommunerna emellan. Den viktigaste besparingsåtgärden vore utan tvekan att söka rationalisera skolorganisationen på sådant sätt, att man, utan att mera kännbart försämra de pedagogiska betingelserna för undervisningen, vunne en billigare organisation.

Det syntes de sakkunniga möjligt att i tre olika hänseenden ernå en mera betydande minskning av de statliga utgifterna för folkskoleväsendet. Så kunde man genom att försiktigt öka antalet elever i vissa läraravdelningar minska det antal folk- och småskollärare, för vilket statsbidrag utginge. Vidare vore det lämpligt att genom sammanslagning av avdelningar i fortsättningsskolan nedbringa utgifterna för nämnda skolform. Slutligen syntes det möjligt att genom olika åtgärder minska statens kostnader för folkskolans nybyggnader.

De sakkunniga hade utgått ifrån att man vid besparingsarbetet icke skulle försämra villkoren för de skolor, som nu arbetade under mindre gynnsamma förhållanden. Folkskoleväsendet i vårt land karakteriserades av mycket olika standard. Bebyggelsens täthet, det lokala intresset och det kommunala skatteunderlaget verkade i denna riktning. Angeläget syntes vara, att man trots krisläget låte skolväsendet utvecklas till att arbeta under bättre betingelser i de fall, där det för närvarande vore bristfälligt ordnat. Däremot borde besparingar vinnas genom att åtminstone tillfälligt bromsa upp utvecklingen i sådana skolor och skoldistrikt, som nått en relativt hög standard.

Vid besparingsarbetet borde enligt de sakkunnigas mening jämväl tillses, att vid skolan anställda lärare icke bleve obilligt behandlade. Ej ens i

nuvarande läge syntes åtgärder böra brådstörtat vidtagas, vilka kunde medföra en omfattande arbetslöshet bland olika lärargrupper. Däremot kunde det icke undvikas, att indragningen av tjänster komme att medföra försenad befordran. Detta torde komma att bliva fallet beträffande såväl extra ordinarie som ordinarie anställning.

Skolöverstyrelsen har anfört bland annat, att den ansåge sig hava skäl till det antagandet, att, därest de på folkskoleväsendets område under de senaste åren vidtagna rationaliseringsåtgärderna kunnat fortgå under normala förhållanden, en nöjaktig utjämning av elevantalet per läraravdelning sannolikt skulle hava nåtts inom rimlig tid. Den allmänna situation, i vilken vårt land för närvarande befunne sig, påkallade emellertid särskilda åtgärder för nedbringande i största möjliga omfattning av vissa statliga utgifter. Överstyrelsen funne det å ena sidan helt naturligt, att särskilda ingripanden i besparingssyfte därvid skedde även på folkskoleväsendets område. Å andra sidan ansåge överstyrelsen det vara av största vikt, att besparingssträvandena så begränsades, att de icke medförde allvarlig skada för folkundervisningen. Överstyrelsen konstaterade därför med tillfredsställelse, att de sakkunniga vid framläggandet av sina förslag gått ut från den förutsättningen, att de åtgärder, som komme att vidtagas, icke skulle försämra villkoren för de skolor, som nu arbetade under ogynnsamma förhållanden, och att de icke heller skulle leda till obillig behandling av skolornas lärare.

Statskontoret har förklarat sig kunna helt ansluta sig till de av besparingssakkunniga framförda allmänna synpunkterna på utredningsuppdraget och på de riktlinjer, efter vilka besparingsarbetet inom folkskolans område borde läggas. Särskilt har statskontoret framhållit angelägenheten av att åtgärder vidtoges för att i möjligaste mån söka anpassa skolorganisationen efter de ändrade förhållanden, som inträdde till följd av den sjunkande nativiteten och befolkningens omflyttning.

Styrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening har sagt sig fästa särskild vikt vid de sakkunnigas uttalande, att de föreslagna besparingsåtgärderna borde genomföras på sådant sätt, att de ej mera kännbart försämrade de pedagogiska betingelserna för undervisningen och att redan anställda lärare icke bleve obilligt behandlade.

Övriga lärarsammanslutningar hava anlagt liknande synpunkter.

Departementschefen har förklarat sig icke finna anledning till erinran mot de allmänna riktlinjer för besparingssträvandena, som de sakkunniga ansett böra vara vägledande. Han instämde sålunda med dem däri, att förbilligandet av skolorganisationen icke borde drivas så långt, att de pedagogiska betingelserna för undervisningen mera kännbart försämrades, särskilt icke när det gällde skolor, som nu arbetade under mindre gynnsamma

förhållanden. Av vikt vore även att åtgärder icke vidtoges, som kunde leda till en mera omfattande arbetslöshet bland olika lärargrupper.

Departementschefen hade särskilt beaktat de sakkunnigas och vissa av myndigheternas påpekanden, att de betydande statsbidrag, som numera lämnades folkskoleväsendet, framkallat en tendens till minskad ekonomisk omtanke från kommunernas sida vid planläggandet av skolorganisationen. Denna synpunkt kunde icke förbigås och borde kunna föranleda *antingen* ett överskjutande på kommunerna av en något större del av kostnaderna för folkskoleväsendet *eller* en ökad statlig tillsyn över folkskoleväsendet. Enligt departementschefens mening borde, med beaktande av önskvärdheten av att skolväsendets utveckling icke bleve i för hög grad beroende av kommunernas ekonomiska bärkraft, en medelväg kunna sökas mellan dessa båda alternativa utvägar. Då emellertid i nuvarande läge en övervältring av utgifter från staten till kommunerna helst icke borde ske, måste för närvarande, såsom jämväl de sakkunniga och flertalet myndigheter förutsett, företrädesvis det senare alternativet väljas.

De sakkunniga hade även fäst uppmärksamheten vid den omständighet, som för närvarande präglade handläggningen av ärenden rörande indragning av lärartjänster, och uttalat såsom önskvärt, att åt folkskolinspektörerna gäves befogenhet att åtminstone provisoriskt besluta i vissa frågor, som för statsverket hade ekonomisk betydelse. Departementschefen ville för egen del erkänna det befogade i de sakkunnigas erinran, att den utdragna handläggningen av ifrågavarande ärenden ofta fördröjde en erforderlig rationalisering. Särskilt i nuvarande läge, då det vore angeläget att snabbt ernå möjliga besparingar, vore åtgärder påkallade i syfte att förenkla proceduren. Departementschefen ämnade närmare ingå härpå i samband med behandlingen av de förslag i denna riktning, som de sakkunniga framlagt.

De sakkunniga hade funnit sig kunna konstatera, att folkskoleväsendets yttre organisation av olika skäl icke förmått hålla jämna steg med de förändringar i fråga om barnantal och befolkningens bosättningsförhållanden, som bort påkalla förenklingar av organisationen. I vissa avseenden hade de funnit åtgärder kunna vidtagas i syfte att redan för nästa budgetår åstadkomma dylika förenklingar. I stort sett hade dock erforderliga åtgärder ansetts böra bero på resultatet av en utredning, som de sakkunniga komme att företaga.

Utskottet.

Folkskolans besparingssakkunniga hava påpekat, att nativitetens nedgång och befolkningsomflyttningen bidragit till en relativ fördyring av folkskoleväsendet. Olika faktorer inverkade, framhålla de sakkunniga, därhän att det i regel toge relativt lång tid innan skolorganisationen anpassade sig efter det sjunkande elevantalet. Sålunda hade man bland annat att hos skoldistriktet räkna med en viss tendens till bristande ekonomisk omtanke vid planläggandet av skolorganisationen, sammanhängande med att staten numera svarade för större delen av utgifterna för folkskoleväsendet. Departementschefen har funnit, att detta förhållande borde kunna föranleda *antingen* ett överskjutande på kommunerna av en något större del av kostnaderna för folkskoleväsendet *eller* en ökad statlig tillsyn över detsamma. En medelväg borde enligt departementschefen kunna sökas mel-

lan dessa båda alternativa utvägar. Då emellertid i nuvarande läge en övervältring av utgifter från staten till kommunerna helst icke borde ske, måste för närvarande, såsom jämväl de sakkunniga och flertalet i ärendet hörda myndigheter förutsatt, företrädesvis det senare alternativet väljas.

Utskottet har icke något att erinra mot att en undersökning kommer till stånd rörande möjligheterna att genom någon förskjutning av kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna åstadkomma ett starkare intresse hos de senare för en mera ekonomisk planläggning av skolorganisationen. Utskottet håller emellertid före, att den i stort sett ändamålsenligaste utvägen att åstadkomma en önskvärd rationalisering är att söka i en ökning och intensifiering av den statliga tillsynen över folkskoleväsendet.

De besparingsåtgärder, som i förevarande proposition föreslagits, äro till en del att hänföra till rationaliseringssträvanden men delvis även av mera tillfällig natur, avsedda att leda till besparingar, som i rådande läge ansetts erforderliga. Utskottet har i likhet med departementschefen icke funnit anledning till erinran mot de allmänna riktlinjer för besparingssträvandena, som de sakkunniga framlagt. Särskilt betydelsefullt synes det utskottet emellertid vara, att de pedagogiska betingelserna för undervisningen icke mera kännbart försämras, framför allt icke när det gäller skolor, som nu arbeta under mindre gynnsamma förhållanden, d. v. s. i främsta rummet vissa landsbygdsskolor. Liksom departementschefen finner utskottet det vara av vikt, att åtgärder icke vidtagas, som kunna leda till en mera omfattande arbetslöshet bland olika lärargrupper.

Vad departementschefen i övrigt i förevarande sammanhang anfört har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

2. Minskning av antalet parallellavdelningar.

De sakkunniga.

Den av de sakkunniga verkställda undersökningen rörande möjligheten att indraga lärartjänster har i främsta rummet avsett icke-ordinarie tjänster vid A-skolor i skoldistrikt med ett flertal parallellavdelningar. Undersökningen har enligt de sakkunniga givit vid handen, att ett stort antal läraravdelningar finnes med ett ganska ringa elevantal.

Några i allmän författning givna bestämmelser om antalet elever per läraravdelning finnes icke. Föreskrifter i nämnda hänseende lämnades i de för distrikten gällande reglementena. Skolöverstyrelsens planer och förebilder till reglementen och andra bestämmelser för distrikten angåve maximisiffran för elevantalet i folkskolor av A-form till på folkskolestadiet 40 och på småskolestadiet 30. Endast undantagsvis torde dock numera läraravdelningar ha ett så högt elevantal. Den senast färdigställda elevstatistiken, avseende vårterminen 1936, utvisade ett medeltal elever per

lärare av 27,2 på folkskolestadiet och 20,6 i småskolan. I båda fallen gällde det skolor av A-form. Man syntes härav kunna draga den slutsatsen, att elevantalet i ett stort antal läraravdelningar inom A-formen vore ganska ringa. En försiktig ökning torde därför i nuvarande läge väl kunna för-
 svaras.

De sakkunniga anse därför, att en ändring i berörda hänseende bör komma till stånd, varigenom antalet lärjungar i klassavdelningarna skulle något ökas. Härvid borde som allmän regel gälla, att läraravdelning icke finge delas, förrän antalet elever överstege på folkskolestadiet 35 och på småskolestadiet 25 (»överskottsmetoden»). I större skoldistrikt, där möjlighet finnes att jämnt fördela eleverna på befintliga skolor, borde krävas ett medeltal elever i läraravdelning av 30 på folkskolestadiet och 24 på småskolestadiet (»medeltalsmetoden»).

Dock borde därvid stort utrymme lämnas åt skoldistriktet att, inom ramen av givna allmänna bestämmelser, lokalt lösa spörsmålen på sätt man kunde finna lämpligt. Det kunde icke vara lämpligt att i folkskolan införa några bestämda, mekaniskt verkande regler för fastställande av elevantalet i läraravdelningarna.

Då de sakkunniga emellertid ansåge det nödvändigt med en utjämning av antalet elever, så att de minsta läraravdelningarna, där så vore möjligt, antingen indroges eller utökades med elever från andra avdelningar, hade de sökt finna en lösning av detta spörsmål efter delvis andra linjer. Det gällde att å ena sidan vinna ett mera skäligen elevantal i sådana avdelningar, som med hänsyn till nuvarande ekonomiska förhållanden vore alltför små, men å andra sidan att bibehålla folkskolans förmåga av smidig anpassning efter skiftande förhållanden. Någon bestämmelse om elevantal borde därför, enligt de sakkunnigas mening, icke heller nu fastställas i allmän författning. Det angivna syftet torde kunna vinnas, om i kungörelsen nr 999/1937 angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor m. m. såsom ytterligare villkor för statsbidrag stadgades, att skoldistrikt skulle vara skyldigt att i god tid före läsårs början för provning och godkännande underställa statens vederbörande folkskolinspektör elevernas fördelning på läraravdelningar. Därest skoldistrikt icke ville låta sig nöja med folkskolinspektörens beslut, borde frågan kunna hän-
 skjutas till skolöverstyrelsen.

Lämpligast borde dylika ärenden prövas redan i maj eller juni månad. Skoldistriktet hade då möjlighet att trots denna nya anordning hinna anställa erforderligt antal icke-ordinarie lärare före höstterminens början.

Den av de sakkunniga ifrågasatta enhetligheten i elevantal kunde sedan vinnas genom av Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen utfärdade *anvisningar*, vilka skulle tjäna till ledning för såväl skoldistriktet som folkskolinspektörerna.

De sakkunniga hava utgått ifrån, att vid den medeltalsberäkning, som skulle tillämpas beträffande läraravdelningarnas storlek i större skoldistrikt, vissa s. k. *specialklasser* borde hållas utanför. Dit räkna de sakkunniga exempelvis hjälpklasser samt psykopat- och hälsoklasser men däremot icke s. k. svagklasser (»extraklasser»).

De sakkunniga hava vidare fäst uppmärksamheten därpå, att vissa av de större städerna hade mera glest bebodda *yttrområden*. Skolorna i dessa borde — även om de stundom vore av A-form — icke ingå i den allmänna medeltalsberäkningen av elevantalet utan behandlas enligt överskottsmetoden.

Anmärkas borde i detta sammanhang, att de större och medelstora städerna genom tillämpning av medeltalsmetod icke komme i bättre ställning än andra skoldistrikt. Överskottsmetoden skulle nämligen tillämpas på varje *klass* och i regel varje skolanläggning för sig, under det att medeltalsmetoden normalt skulle tillämpas på *folk-* respektive *småskolestadiet* i samtliga A-skolor inom distriktet betraktat som en enhet. Utan tvekan bleve därför det genomsnittliga antalet elever per läraravdelning högre i de större skoldistrikt, vilket i sin tur möjliggjordes av befolkningens större koncentration.

De sakkunniga framhålla vidare, att — även om de sålunda föreslagna åtgärderna blott avsåge förhållandena i A-skolor — detta icke hindrade, att de betraktade det som självklart, att man, i den mån förekomsten av icke-ordinarie tjänster eller ordinarie lärares avgång gjorde det möjligt, borde vid nästa läsårs början reglera elevantalet även i lägre skolformer med särskilt hänsynstagande till det nuvarande ekonomiska läget.

Beträffande frågan om de föreslagna åtgärdernas inverkan på lärarnas anställningsförhållanden hava de sakkunniga beräknat, att de ifrågasatta åtgärderna för en reglering av elevantalet i A-skolor skulle för nästa budgetår komma att medföra, att omkring 285 icke-ordinarie folkskollärartjänster och omkring 85 icke-ordinarie småskollärartjänster komme att bli överflödiga.

Vid en normal utveckling av folkskolan räknade skolöverstyrelsen, enligt vad de sakkunniga under hand inhämtat, med en brist på *folkskollärare* av minst 200 för de närmaste läsåren. Med hänsyn härtill syntes tidpunkten synnerligen lämplig för de föreslagna indragningarna av tjänster. Därtill komme, att försvarsberedskapsåtgärderna medfört en tillfällig brist på folkskollärare.

Beträffande *småskollärarna* låge saken delvis annorlunda till. På detta område hade sedan lång tid funnits ett överskott av lärare. Genom minskad examination hade dock nämnda överskott successivt minskats och torde numera vara ganska ringa. Även för småskollärare gällde emellertid, att anställningsmöjligheterna ökat genom den förstärkta försvarsberedskapen. I icke få fall hade småskollärare uppehållit vikariat i folkskola.

Om de förhållanden, som nödvändiggjort den förstärkta försvarsberedskapen, komme att fortsätta under nästkommande läsår, skulle även en mycket stark indragning av tjänster å folkskolestadiet icke komma att medföra någon egentlig arbetslöshet bland yngre examinerade lärare. Även för småskollärarnas del torde anställningsförhållandena komma att bli någorlunda tillfredsställande.

Skulle däremot en avspänning inträda på det internationella området, bleve givetvis lärarnas arbetsförhållanden i nu förevarande hänseende försämrade. Detta borde dock icke föranleda ett undanskjutande av en lämplig rationalisering av folkskoleväsendet men skulle väl kunna motivera ett

lugnare tempo i de olika åtgärderna. Med den form för reglerandet av hit-hörande förhållanden, som de sakkunniga föreslagit, syntes det formellt lätt att reglera takten i de ifrågasatta åtgärderna.

Remissyttrandena.

Skolöverstyrelsen har i huvudsak icke haft annat att erinra mot de sakkunnigas förslag, än att de indragningar, som bleve en följd av dess genomförande, borde fördelas över åtminstone två läsår av hänsyn till de av indragningarna drabbade lärarna med lång tjänstetid.

Statskontoret har ifrågasatt en höjning av det enligt medeltalsmetoden beräknade elevantalet till 32 respektive 25.

Flertalet *domkapitel* tillstyrka de sakkunnigas förslag i den form det erhållit. Några domkapitel förorda dock vissa modifikationer.

Länsstyrelserna hava så gott som undantagslöst uttalat sin fulla anslutning till de sakkunnigas ifrågavarande förslag. Länsstyrelsen i Umeå har uttryckt viss tveksamhet rörande lämpligheten av en så kraftig reduktion, som ifrågasatts, och länsstyrelsen i Luleå har uttalat vissa önskemål om modifikationer, särskilt med hänsyn till förhållandena i Norrbottens läns finnbygder.

Stockholms folkskoledirektion har hemställt, att den av de sakkunniga föreslagna höjningen av lärjungantalet i folkskolans klasser måtte successivt genomföras under läsåren 1940/42, att medeltalet lärjungar per klassavdelning i folkskolans högre avdelning måtte bestämmas till omkring 24, att i fråga om kommun, som vore befriad från inspektion av sitt folkskoleväsen genom statens folkskolinspektör, icke måtte föreskrivas, att elevernas fördelning på läraravdelningar skulle underställas statens vederbörande folkskolinspektör för prövning och godkännande, samt att i utfärdade anvisningar närmare måtte angivas de fall, i vilka den s. k. överskottsметoden skulle komma till användning vid beräkandet av antalet läraravdelningar i städernas skoldistrikt.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening har förklarat sig finna det i hög grad angeläget, att tillämpningen av de ifrågasatta medeltalsbestämmelserna och därav den betingade minskningen av antalet tjänster måtte ske under övergångsformer, som möjliggjorde, att personal med flerårig tjänstgöring inom ett och samma skoldistrikt ej behövde ut sättas för ett bryskt avvisande eller få sina villkor väsentligt försämrade. Avveckling borde i regel kunna ske i mån av äldre personals avgång ur tjänsten. De sakkunniga syntes hava räknat med en viss marginal mellan de tjänster, som enligt deras beräkningar kunde indragas, och de, som omedelbart borde indragas. Även om risken för arbetslöshet härigenom något minskades för den egentliga folkskolans lärare, kvarstode dock ett skärpt arbetslöshetshot för småskolans lärare. Det vore därefter påtagligt, att ett stort antal icke-ordinarie folkskollärare måste räkna med väsentligt försenad befordran och förflyttning till annan ort.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryörbund, som från ett antal städer införskaffat uppgifter rörande verkningarna av ett genomförande av de sakkunnigas förslag, har framhållit, att verkningarna enligt de lämnade uppgifterna skulle ytterst hårt drabba ett stort antal icke-ordinarie lärare.

Centralstyrelsen för Sveriges folkskolläraryörbund har framhållit såsom nödvändigt, att särskilda övergångsbestämmelser utfärdades för att

tillförsäkra dem, som vore anställda som e. o. eller vikarierande lärare sedan många år tillbaka, möjlighet till fortsatt anställning.

Styrelsen för Sveriges småskolläraryrkesförening har hemställt, att den största varsamhet måtte iakttagas, när det gällde rationaliseringsåtgärder, som medförde entledigande av småskollärarinnor, samt att medeltalet i småskolans läraravdelningar i de större skoldistrikten måtte sättas till högst 22.

Departementschefen.

Departementschefen har anfört i huvudsak följande:

I annat sammanhang hade departementschefen, när det gällt de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter, föreslagit åtgärder, som för nästa budgetår innebure en bruttominskning av lärarbehovet i kunskapsämnen, motsvarande omkring 200 heltidstjänstgörande lärare. Denna minskning, som till en del motvägdes av ett under nämnda budgetår inträdande ökat behov av lärare, avsåges skola åstadkommas bland annat genom höjning av elevantalet i vissa klasser. De sakkunnigas nu ifrågavarande förslag innebure en motsvarighet för folkskolans del till nämnda åtgärder. Förslaget genomförande skulle föra med sig, att omkring 285 folkskollärare och 85 småskollärartjänster skulle för nästa budgetår icke längre erfordras. Detta resultat skulle vinnas genom en höjning av elevantalet i läraravdelningarna, företrädesvis vid skolor av A-form.

En sådan höjning av elevantalet innebure givetvis en försvagning i pedagogiskt hänseende. I betraktande av den betydande besparing, som genom förslaget förverkligande skulle ernås, syntes dock, såsom de sakkunniga även framhållit, en sådan åtgärd kunna försvaras. I de avgivna yttrandena hade i allmänhet icke heller rests invändningar mot förslaget ur pedagogisk synpunkt.

En annan huvudsynpunkt vore, huruvida förslaget genomförande, utan någon längre övergångstid, skulle medföra obilliga konsekvenser för lärarna. Principiellt sett torde därvid avgörande vikt böra fästas vid den inverkan, åtgärderna kunde beräknas medföra i fråga om förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på lärare inom folkskoleväsendet i dess helhet. I detta avseende vore tidpunkten — såvitt gällde folkskollärare — enligt de sakkunniga nu särskilt gynnsam för ett genomförande av deras förslag, i det att brist på sådana lärare beräknats komma att föreligga under de närmaste läsåren.

Beträffande småskollärarinnorna låge förhållandena ur angivna synpunkt i viss mån annorlunda till. Under de senare åren hade rätt arbetslöshet bland dessa lärarinnor, vilken dock genom åtgärder från statsmakternas sida i stor utsträckning kunnat hävas. Fortfarande torde, åtminstone i vissa delar av landet, ännu råda ett visst överskott på lärarpersonal av denna art. Med större fog än då det gällde folkskollärarna kunde sålunda invändningar framställas emot de sakkunnigas förslag om indragning av småskollärartjänster. I flera av de avgivna yttrandena hade också, särskilt från lärarnas egna sammanslutningar, rests sådana invändningar. Att departementschefen för egen del likväl ansåge sig kunna i huvudsak biträda de sakkunnigas förslag, berodde, förutom av statsfinansiella skäl, i främsta rummet på att de vidtagna anstalterna för förstärkt försvarsberedskap och partiell mobilisering medfört, att småskollärarinnor i ej ringa utsträckning tagits i anspråk såsom vikarier å folkskollärartjänster. Om en

väsentlig ändring i dessa förhållanden skulle inträda, syntes särskilda åtgärder påkallade i syfte att över en längre tidrymd fördela genomförandet av sakkunnigförslaget i denna del.

Givet vore emellertid, att en åtgärd som den föreslagna komme att föra med sig, att åtskilliga lärare nödgades söka sig till andra skolor och andra skoldistrikt än där de innevarande läsår vore anställda. I och för sig kunde dock en sådan påföljd enligt departementschefens mening icke anföras såsom skäl emot förslaget, då ju varje organisationsinskränkning måste medföra konsekvenser av liknande art. Det syntes knappast finnas anledning antaga, att av indragningarna drabbade, nu tjänstgörande lärare skulle i någon mera avsevärd omfattning komma att bli utan anställning. Det borde beaktas, att de sakkunniga vid uppskattningen av antalet övertaliga lärare icke tagit hänsyn till den avsevärda årliga avgången av lärare inom folkskoleväsendet och att många av de lärare, som bleve överflödiga genom de ifrågasatta åtgärderna, torde kunna söka och erhålla de lärartjänster, som bleve lediga på grund av pensionering, dödsfall etc. och icke återbesattes genom direkt förflyttning av lärare från övertaliga ordinarie lärartjänster. I sista hand torde i stort sett inskränningen av antalet lärarplatser komma att inverka på möjligheterna för de våren 1940 nyutexaminerade lärarna att under nästa läsår erhålla anställning.

Icke desto mindre vore det, såsom både de sakkunniga och åtskilliga myndigheter och sammanslutningar framhållit, av flera skäl nödvändigt att framgå med varsamhet, när det gällde en organisationsändring som den ifrågasatta. Av denna anledning hade de sakkunniga, enligt vad departementschefen inhämtat, vid beräkningen av det antal lärartjänster, som skulle bli överflödiga vid tillämpning av de ifrågasatta reglerna, utgått från att det icke skulle visa sig möjligt att under ett år indraga samtliga tjänster, som kunde komma i fråga vid en sträng tillämpning av de av dem uppställda reglerna. Hänsyn måste nämligen i så stor utsträckning som möjligt tagas till förhållandena i de särskilda fallen. Sålunda borde tillses, att indragningarna icke drabbade lärare med lång tjänstetid och att reglerna överhuvudtaget utformades så, att de medgäve ett varligt genomförande av besparingsprogrammet.

Departementschefen hade med det anförda velat ange de skäl, som syntes honom tala mot att ett genomförande av de sakkunnigas förslag, såsom bland annat av skolöverstyrelsen ifrågasatts, för att mildra dess verkningar utsträcktes över mer än ett läsår. Mot en sådan utsträckning talade också det av de sakkunniga berörda förhållandet, att man under de närmast kommande läsåren hade att räkna med indragning i större omfattning av *ordinarie* tjänster.

Mot detaljerna i de sakkunnigas förslag hade departementschefen icke funnit anledning till någon väsentligare erinran. Han förordade sålunda, att de föreslagna reglerna för läraravdelningarnas storlek vid skolor av A-form erhöle formen av anvisningar att tjäna till ledning vid handläggningen av frågor om bestämmandet av det erforderliga antalet lärare vid nämnda skolor. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att på förslag av skolöverstyrelsen utfärda nämnda anvisningar. Departementschefen vore ense med

de sakkunniga därom, att det icke vore lämpligt, att dessa regler erhöles en mekaniskt verkande utformning, utan att tillämpningen av dem borde få anpassas efter förhållandena i de enskilda fallen. Såsom de sakkunniga föreslagit, torde dock böra för rätt till statsbidrag till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor uppställas såsom ytterligare villkor, att skoldistrikt skulle vara skyldigt att i god tid före varje läsårs början underställa frågan om elevernas fördelning på läraravdelning under nästföljande läsår vederbörande folkskolinspektör för prövning och godkännande. Skoldistrikt, som icke åtnöjdes med folkskolinspektörens beslut, torde böra få rätt att underställa skolöverstyrelsen detta för prövning och avgörande. Folkskolinspektörens befogenhet syntes beträffande skoldistrikt, som icke vore underkastade inspektion av statens vederbörande folkskolinspektör, böra utövas direkt av skolöverstyrelsen. Mot skolöverstyrelsens beslut i dessa ärenden torde besvär hos Kungl. Maj:t icke böra få anföras.

Departementschefen vore ense med de sakkunniga därom, att s. k. specialklasser, d. v. s. exempelvis hjälpklasser samt psykopat- och hälsoklasser, borde lämnas åsido vid medeltalsberäkningen. Mera tveksamt syntes vara, huruvida de s. k. svagklasserna, såsom de sakkunniga föreslagit, borde hållas utanför. Några mera betydande olägenheter torde emellertid icke uppstå, därest de sakkunnigas förslag följdes, då en måttlig höjning av elevantalet i svagklasserna i nuvarande läge torde få anses försvarlig. Härtill komme, att i de skoldistrikt där systemet med dylika svagklasser tillämpades synnerligen konsekvent — såsom i Göteborg, där antalet »extraklasser», enligt vad departementschefen inhämtat, uppginge till omkring 100 med i medeltal ett tjugotal lärjungar per klass — ett högre medeltal elever i normalklasserna än i övriga skoldistrikt torde kunna fordras. Departementschefen förutsatte emellertid, att en viss varsamhet iakttoges vid tillämpningen av medeltalsmetoden i dylika skoldistrikt. För Göteborgs del syntes en sådan varsamhet av nöden jämväl av den orsaken, att, såvitt nu kunde bedömas, en sträng tillämpning av medeltalsregeln skulle medföra indragning av ett relativt stort antal lärartjänster.

Stockholms folkskoledirektion hade framhållit, att en konsekvent tillämpning av medeltalsregeln för Stockholms del skulle medföra, att minst 19 av de nu tjänstgörande extra ordinarie eller vikarierande folkskollärarna komme att bli uteslutna från möjlighet att erhålla anställning vid Stockholms folkskolor vid början av läsåret 1940/41. Av hänsyn till de icke-ordinarie folkskollärarna i Stockholm, vilka genomsnittligt sett hade en relativt lång tjänstgöringstid — särskilt gällde detta de kvinnliga lärarna, beroende på den pågående avvecklingen av det hittills tillämpade systemet med folkskollärarinnor, tjänstgörande å småskolläraryrkesbefattningarna — hade direktionen hemställt, att den av de sakkunniga föreslagna höjningen av elevantalet måtte för Stockholms skoldistrikt genomföras under loppet av två år.

Såsom framginge redan av vad departementschefen förut anförde, förutsatte han, att skäligen hänsyn skulle tagas till lärare med jämförelsevis lång tjänstetid. Med hänsyn härtill och då de sakkunniga själva enligt vad i det föregående framhållits icke räknat med indragning under nästa budgetår av samtliga de tjänster, som skulle kunna vid en sträng tillämpning av de förutnämnda reglerna avvecklas, syntes det icke erforderligt att ifrågasätta en särskild övergångsordning för Stockholms skoldistrikt.

Skolöverstyrelsen och Stockholms folkskoledirektion hade hemställt, att folkskolans *högre avdelning* måtte undantagas vid den föreslagna medel-

talsberäkningen. För egen del hade departementschefen icke något att erinra häremot, helst som de sakkunniga icke torde hava avsett, att nämnda avdelning, vilken icke vore obligatorisk, skulle medräknas. Givetvis borde dock en viss höjning av elevantalet, där så prövades kunna ske utan olägenhet, genomföras jämväl för ifrågasatt påbyggnad till folkskola. Departementschefen funne för Stockholms vidkommande det av folkskole-direktionen föreslagna medeltalet, omkring 24 elever, kunna för närvarande godtagas.

Folkskoleledningen hade framhållit vikten av klara anvisningar, när det gällde att avgränsa de s. k. ytterområden, vilka skulle undantagas från tillämpning av medeltalsregeln. Det vore svårt för att icke säga ogörligt att på ett uttömmande sätt ange de normer, som i detta avseende borde tillämpas. Givetvis borde dock tillses, att anvisningarna på denna liksom på övriga punkter bleve så klara och upplysande som möjligt, vilket vore av vikt icke minst för att vinna en någorlunda enhetlig tillämpning. I detta sammanhang ville departementschefen framhålla vikten av att vid tillämpningen av de ifrågasatta reglerna all tillbörlig hänsyn toges till de speciella förhållanden, som rådde i skoldistrikt med finsktalande befolkning.

De bestämmelser, departementschefen i det föregående förordat, torde böra tillämpas redan för nästa budgetår. En omprövning av antalet för nästa budgetår erforderliga icke-ordinarie lärartjänster borde sålunda komma till stånd vid slutet av innevarande vårtermin. I likhet med de sakkunniga förutsatte departementschefen därvid, att, om vid denna omprövning befunnas, att sådan icke-ordinarie lärartjänst borde indragas, som enligt tidigare medgivande av Kungl. Maj:t skulle få bibehållas för tid efter läsåret 1939/40, indragning av tjänsten det oaktat skulle kunna ske.

De sakkunniga hade diskuterat frågan, huruvida den föreslagna indragningen av lärartjänster borde fördelas på längre tid än ett år, för den händelse en avspänning i det utrikespolitiska läget skulle inträda. I ett sådant läge skulle nämligen sannolikt de av försvarsberedskapsskäl vidtagna åtgärder upphöra, vilka medfört att anställningsmöjligheterna för folkskollärare och småskollärare för närvarande vore särskilt gynnsamma. En sådan avspänning borde enligt de sakkunniga icke föranleda, att en lämplig rationalisering av folkskoleväsendet undanskötes, men skulle väl kunna motivera ett lugnare tempo vid åtgärdernas genomförande. Med den form för reglerandet av hithörande förhållanden, som de sakkunniga föreslagit, synes det lätt att verkställa en dylik anpassning.

Departementschefen kunde för sin del helt instämma i vad de sakkunniga sålunda anfört. Han förutsatte alltså, att det skulle få ankomma på Kungl. Maj:t att om den förstärkta försvarsberedskapen och partiella mobiliseringen skulle upphöra vidtagna de åtgärder, som kunde anses lämpliga i syfte att mildra verkningarna av de ifrågasatta besparingsåtgärderna. Särskilt ville det synas, som om indragningen av småskolläraryrket i så fall borde kunna ske i långsammare takt. Vid anslagsberäkningarna för nästa budgetår borde dock förutsättas, att det av departementschefen förordade förslaget komme att i dess helhet träda i tillämpning.

I likhet med de sakkunniga och skolöverstyrelsen förutsatte departementschefen, att de åtgärder, som ifrågasatts beträffande skolor av A-form, i den mån förekomsten av icke-ordinarie lärartjänster eller ordinarie lärares avgång gjorde det möjligt, tillämpades även beträffande lägre skolformer.

Departementschefen har, i huvudsaklig överensstämmelse med vad folkskolans besparingssakkunniga föreslagit, ifrågasatt vissa restriktioner beträffande uppdelning i parallellavdelningar av folk- och småskoleklasserna, företrädesvis vid skolor av A-form. Sålunda skulle såsom huvudregel gälla, att klassavdelning icke finge delas, förrän lärjungeantalet överstege 35 på folkskolestadiet och 25 på småskolestadiet. I större skoldistrikt, där en medeltalsberäkning vore möjlig, skulle i medeltal fordras minst 30 elever på folk- och 24 på småskolestadiet.

Utskottet.

Mot de ifrågasatta åtgärderna, sådana de av de sakkunniga och departementschefen närmare angivits, har utskottet icke funnit anledning till erinran. I likhet med departementschefen har utskottet emellertid velat särskilt framhålla vikten av att de ifrågasatta reglerna icke erhålla en mekaniskt verkande utformning utan att de komma att giva rum för frihet i tillämpningen i syfte att hänsyn må kunna i största möjliga utsträckning tagas till förhållandena i de enskilda fallen. Därest ifrågavarande regler anpassas efter dessa riktlinjer torde man kunna vinna i stort sett samma elasticitet i tillämpningen, som skolöverstyrelsen och vissa lärarsammanslutningar åsyftat genom påyrkande av en fördelning av indragningarna över åtminstone två läsår.

Departementschefen har förutsatt, att det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att, om den förstärkta försvarsberedskapen och den partiella mobiliseringen skulle upphöra, vidtaga de åtgärder, som kunde anses lämpliga i syfte att mildra verkningarna av de ifrågasatta besparingsåtgärderna, särskilt i vad avsåg indragning av småskolläraryrketjänster. Utskottet vill för sin del instämma i vad departementschefen sålunda anfört.

I övrigt har departementschefens ifrågavarande förslag icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

3. Ökade möjligheter för indragning av lärartjänster i vissa fall.

I avbidan på resultatet av en fortsatt utredning rörande möjligheterna att påskynda en rationalisering av folkskoleväsendet hava *de sakkunniga*, i syfte att underlätta indragningar av överflödiga tjänster redan till nästa läsår, ifrågasatt åtgärder, som i huvudsak innebära

dels att icke-ordinarie lärartjänster, som äro oundgängligen erforderliga, i största möjliga utsträckning förändras till ordinarie,

dels att indragning av mindre folkskolor främjas genom att vederbörande lärare, där så prövas lämpligt, förordnas såsom biträdande lärare i folkskola,

dels att möjlighet beredes för innehavare av ordinarie lärartjänst att frivilligt mottaga förordnande å icke-ordinarie tjänst,

dels ock att vederbörande folkskolinspektörer erhålla befogenhet att självständigt avgöra framställningar från skoldistrikt om befrielse från skyldighet att i vissa fall anställa vikarie å lärartjänst samt om tillstånd att under högst ett läsår inställa undervisningen i viss skola eller läraravdelning eller att tillfälligt förändra skolformen vid någon skola.

Departementschefen har i huvudsak intet haft att erinra mot de sakkunnigas förslag, vilka syntes ägnade att giva ökad effekt åt de besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet, som anbefallts genom Kungl. Maj:ts cirkulär den 1 december 1939 (nr 842).

De ifrågasatta åtgärderna, vilka i allt väsentligt tillstyrkts i de flesta av de avgivna yttrandena, syntes, yttrar departementschefen vidare, i allmänhet vara av natur att böra ankomma på Kungl. Maj:ts prövning och avgörande. I detta sammanhang borde emellertid de sakkunnigas förslag i två avseenden särskilt uppmärksammas, nämligen vad beträffade skyldighet för skoldistrikt att, på därom av vederbörande folkskolinspektör gjord framställning, såsom icke-ordinarie lärare vid distriktets skolor anställa ordinarie lärare, som innehade övertalig tjänst, samt om tillerkännande av rätt för sådan lärare att vid mottagande av förordnande å icke-ordinarie tjänst erhålla ersättning för rese- och flyttningkostnader. De sakkunnigas ifrågasatta förslag syntes ägnade att medföra icke oväsentliga besparingar och tillstyrktes av departementschefen; dock funne han sig, med beaktande av vad i flera yttranden uttalats, böra förorda, att flyttningsbidraget icke maximerades. Departementschefen ville lämna öppet, huruvida skoldistriktens skyldighet att på icke-ordinarie lärartjänster mottaga övertaliga ordinarie lärare borde avse endast sådana lärare, som innehade ordinarie lärartjänst inom vederbörande folkskolinspektionsområde, och om icke även exempelvis domkapitlet eller skolöverstyrelsen borde kunna påkalla anordningens tillämpning. Dessa spörsmål torde få närmare övervägas. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, därest riksdagen icke framställde erinran mot vad sålunda anförts, utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.

Utskottet.

De ifrågasatta åtgärderna för ökade möjligheter till indragning av lärartjänster i vissa fall, för vilka departementschefen redogjort, hava icke givit utskottet anledning till erinran. Utskottet finner sålunda bland annat, att skoldistriktet böra vara skyldiga att såsom icke-ordinarie lärare anställa ordinarie lärare, som innehava övertalig tjänst, samt att sådana lärare böra äga rätt till ersättning för rese- och flyttningkostnader.

4. Uppskov med beslutad reglering av den årliga lästiden i folkskolan m. m.

1939 års lagtima riksdag förklarade sig på förslag av Kungl. Maj:t (proposition nr 149) icke hava något att erinra mot att lästiden vid folk- och småskolor från och med den 1 juli 1940 utsträcktes från minst

34 $\frac{4}{7}$ veckor till minst 36 $\frac{4}{7}$ veckor. En konsekvens av lästidens utsträckning i enlighet härmed skulle bli, att från och med den 1 juli 1940 alla folkskollärare i lönegraden A 15 skulle uppflyttas till lägst lönegraden A 16. De småskollärare åter, som nu avlönas enligt lönegraden A 7, skola enligt 1937 års riksdags beslut från och med den 1 juli 1940 uppflyttas till lönegraden A 8 oavsett om lästiden utsträcker eller ej. Merkostnaderna vid en utsträckning av minimilästiden beräknades på grundval härav enligt proposition nr 149 till 1939 års lagtima riksdag till 700,000 kronor. Härvid förutsattes, att den 1 juli 1940 skoldistriktet frivilligt utsträckt lästiden i så stor omfattning, att endast 2,000 av inalles 15,700 folkskollärare skulle komma att beröras av det obligatoriska genomförandet från och med nämnda datum av ifrågavarande skolreform. Enligt vad av skolöverstyrelsen uppgivits, hava skoldistriktet sedermera i åtskilliga fall beslutat frivilligt utsträcka lästiden, vilket medfört, att det obligatoriska genomförandet av nämnda reform numera kan beräknas hava aktualitet för endast 1,200 folkskollärare (462 skoldistrikt). Merkostnaderna kunna med ledning härav nu beräknas till omkring 430,000 kronor vid gällande lönebestämmelser.

Departementschefen har framhållit, att de nu föreliggande förhållandena nödvändiggjorde en omprövning av frågan, huruvida det kunde vara befogat att låta regleringen av den årliga lästiden och därmed sammanhängande åtgärder träda i kraft redan från och med nästa budgetår. Kravet på sparsamhet med statens medel måste därvid vägas mot behovet av förbättrad undervisning.

I syfte att inbespara icke blott nämnda belopp å 430,000 kronor utan även de kostnadsstegringar, som uppkomme genom ett effektuerande av utav skoldistriktet redan beslutade men ännu icke genomförda skolförbättringar av denna art eller genom lästidens utsträckning upp till 39 veckor, hade övervägts lämpligheten av ett *förbud* mot fortsatt utsträckning av lästiden. För egen del ville departementschefen icke tillstyrka en sådan åtgärd. De skolförbättringar — särskilt på landsbygden — som ernåddes genom lästidens utsträckning, vore av sådan betydelse, att det icke syntes tillräddligt att betaga de skoldistrikt, som så önskade, möjlighet att utsträcka lästiden. Mer befogat syntes däremot vara, att statsmakterna under nuvarande förhållanden *icke påfordrade en obligatorisk utsträckning av minimilästiden* till 36 $\frac{4}{7}$ veckor redan från och med den 1 juli 1940, och departementschefen ansåge sig därför böra förorda en framflyttning av den obligatoriska utsträckningen till tidpunkt, som framdeles bestämdes. Om riksdagen icke framställde erinran häremot, torde Kungl. Maj:t alltså låta böra tills vidare anstå med beslut om det obligatoriska genomförandet av minimilästidens utsträckning till 36 $\frac{4}{7}$ veckor. Detta innebure, att skoldistriktet kunde liksom hittills på eget initiativ besluta om utsträckning av lästiden. Det vore givetvis vanskligt att avgöra, i vilken omfattning sådana beslut komme att fattas. Departementschefen ansåge sig med hänsyn till bestämmelserna i det förutnämnda cirkuläret den 1 december 1939 kunna räkna med att i varje fall för nästa budgetår en merutgift av inemot 400,000 kronor skulle undvikas.

På enahanda sätt skulle kunna ifrågasättas ett uppskov med genomförandet av de av 1939 års lagtima riksdag beslutade åtgärderna för uppdelning av läraravdelningar. Då emellertid meningen vore, att sådan uppdelning skulle komma till stånd först efter medgivande av skolöverstyrelsen, och det finge förutsättas, att överstyrelsen särskilt under nuvarande förhållanden tillsäge, att sådan uppdelning skedde endast då särskilda skäl förelåge, hade departementschefen icke ansett sig böra ifrågasätta ett sådant uppskov.

Departementschefen tillstyrkte även, att statsbidrag till arvoden åt timlärare i enlighet med vad 1939 års lagtima riksdag likaledes beslutat finge utgå från och med den 1 juli 1940 i den omfattning och på det sätt, som av 1939 års riksdag förutsatts. Det borde nämligen beaktas, att denna anordning möjliggjorde en förbättring av undervisningen, som eljest ernåddes genom övergång till en högre skolform, d. v. s. genom anställande av nya lärare, och att anordningen därför kunde för statsverket sägas medföra påtagliga fördelar icke minst i ekonomiskt hänseende.

Framhållas borde, att på nästa läsår belöpande statsbidrag till ifrågasvarande timlärararvoden icke torde komma att belasta riksstaten för budgetåret 1940/41. Det syntes av praktiska skäl ogörligt att i förväg beräkna kostnaderna för nämnda arvoden under nästa läsår. Följaktligen syntes icke heller något förskott kunna utbetalas för ändamålet. Möjlighet funnes visserligen att föreskriva ett särskilt rekvisitionsförfarande för beredande av möjlighet för skoldistriktet att erhålla sådant förskott. Departementschefen ville dock erinra, att förskott ej utbetalades å exempelvis slöjd-arvoden. Anledning syntes alltså icke föreligga att i skoldistriktens intresse anordna ett sådant rekvisitionsförfarande. Även ur budgetredovisningssynpunkt torde spørsmålet sakna större betydelse. Anmärkas kunde, att på grund av gällande bestämmelser förskott däremot torde automatiskt komma att utbetalas från och med budgetåret 1941/42.

I detta sammanhang ville departementschefen framhålla, att han jämväl övervägt lämpligheten av ett tillfälligt inställande av det sjunde skolårets genomförande i syfte att åstadkomma en utgiftsbegränsning både för statsverket och för kommunerna.

Enligt gällande bestämmelser skulle övergång till sjuårig skolkurs ägarum så snart sådant prövades lämpligen kunna ske, dock — som regel — senast med ingången av läsåret 1948—1949. Utan skoldistriktets medgivande finge icke före nämnda läsår sjuårig skolkurs införas annorledes än efter Kungl. Maj:ts bestämmande och ej tidigare än med ingången av läsåret 1942/43.

Ett direkt förbud mot förlängning av skolkursen kunde departementschefen icke förorda. Då ett tvångsvis genomförande av sjuårig skolkurs kunde ifrågakomma först från och med läsåret 1942—1943, syntes frågan om ett uppskov med det obligatoriska genomförandet av reformen ännu icke behöva diskuteras. Då härtill komme, att cirkuläret av den 1 december 1939 kunde sägas innebära en maning till skolmyndigheterna att under

nuvarande förhållanden iakttaga en viss återhållsamhet vid prövning av förslag om skolkursens förlängande, hade departementschefen icke ansett sig böra nu ifrågasätta ytterligare åtgärder. Departementschefens ståndpunkt innebure alltså icke, att man skulle sätta ur kraft beslutet om skolkursens förlängning, men väl, att reformen under nuvarande förhållanden skulle genomföras i ett långsammare tempo.

I *motionerna I: 184 och II: 240* har påyrkats, att riksdagen skulle uttala sig för att 1939 års beslut om reglering av den årliga lästiden skulle genomföras i avsedd utsträckning från och med den 1 juli 1940. Till stöd härför har anförts bland annat:

Ett beslut om uppskov med regleringen av den årliga lästiden kunde i verkligheten komma att få samma effekt som ett förbud, en utväg som departementschefen med hänsyn till reformens betydelse dock klart avvisat. Det torde nämligen få betraktas som troligt, att skoldistriktet icke ansåge sig hava anledning att genom beslut om förlängd lästid medverka till skolförbättringar, om statsmakterna själva intagit en negativ hållning. Därav följde, att de sämre skolförhållandena i ett fåtal av landets skoldistrikt komme att konserveras för ännu en tid framåt. Det borde påpekas, att folkskolans besparingssakkunniga icke funnit anledning föreslå detta uppskov. Det syntes också vara ganska klart, att den jämförelsevis ringa besparing, som härigenom kunde göras, innebure ett beklagligt eftersättande av landsbygdens folkskoleväsende.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår förklarade sig 1939 års lagtima riksdag på förslag av Kungl. Maj:t icke hava något att erinra mot att lästiden vid folk- och småskolor från och med den 1 juli 1940 utsträcktes från minst $34 \frac{4}{7}$ veckor till minst $36 \frac{4}{7}$ veckor, vilket skulle få till konsekvens, att folkskollärare med placering i lönegraden A 15 komme att uppflyttas i lönegraden A 16. Departementschefen har nu i besparingssyfte ifrågasatt, att statsmakterna icke skulle påfordra en obligatorisk utsträckning av lästiden. Däremot har departementschefen avvisat tanken på ett förbud mot frivillig sådan utsträckning. På grund av att den längre lästiden numera genomförts eller beslutats i skoldistriktet utom i omkring 460 distrikt med sammanlagt i runt tal 1,200 folkskollärare, har departementschefen, under beaktande att frivillig utsträckning i någon omfattning alltjämt vore att påräkna, uppskattat besparingarna för nästa budgetår vid ett uppskov med lästidens obligatoriska utsträckning till inemot 400,000 kronor.

Utskottet får erinra, att 1939 års riksdag liksom dåvarande departementschefen betonade, att spörsmålet om lästidens utsträckning borde betraktas såsom en pedagogisk och icke en löneregleringsfråga. Det är också främst ur pedagogisk synpunkt som betänkligheter kunna resas mot att uppskjuta det av fjolårets riksdag fattade principbeslutet om obligatoriskt genomförande av den utsträckta lästiden. Med hänsyn till den icke obetydliga utgiftsminskning, som beräknas kunna vinnas genom uppskovet, har utskottet likväl icke velat motsätta sig detsamma, särskilt som möj-

Utskottet.

ligheten att anordna särskild undervisning mot timlärararvode enligt departementschefens förslag — varemot utskottet icke funnit anledning till erinran — skulle komma till stånd på sätt 1939 års riksdag avsett. Utskottet delar även departementschefens uppfattning, att det icke bör ifrågasättas att uppskjuta genomförandet av riksdagsbeslutet om rätt till uppdelning av läraravdelning vid vissa skolformer i två grupper, vilka under vissa av läsårets veckor skulle undervisas växelvis. Möjligheten att på detta sätt utsträcka undervisningstiden för läraren utan samtidig ökning av barnens lästid torde även i någon mån komma att medverka till en fortsatt frivillig reglering av lästiden.

Utskottet kan sålunda icke biträda det i motionerna I: 184 och II: 240 framställda yrkandet om avvisande av departementschefens förslag om uppskov med nyssnämnda reglering av lästiden. Vad åter angår det i motionerna I: 107 och II: 170 gjorda yrkandet, att riksdagen skulle uttala sig för att ett påskyndat genomförande av lästidens utökning inom folk- och småskolan med hänsyn till nuvarande tidsläge icke borde ifrågakomma, får utskottet påpeka, att nämnda yrkande, vilket framställdes innan nu förevarande proposition förelagts riksdagen, blivit tillgodosett genom vad departementschefen i propositionen föreslagit och utskottet i det föregående anfört. Motionerna torde alltså, så vitt nu är i fråga, få anses besvarade.

I motionerna I: 107 och II: 170 har jämväl hemställts, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att bestämmelserna om obligatoriskt genomförande av det sjunde skolåret tills vidare skulle sättas ur kraft. Såsom av det föregående framgår har departementschefen haft detta spörsmål under övervägande och såsom sin uppfattning uttalat, att ett direkt förbud mot skolkursens förlängning icke kunde av honom förordas, men att reformen under nuvarande förhållanden skulle genomföras i ett långsammare tempo. Utskottet biträder för sin del departementschefens sålunda intagna ståndpunkt och ställer sig avvisande till ifrågavarande motionsvis framställda yrkande.

5. Utsträckning av undervisningsskyldigheten.

Den folk- och småskollärare genom gällande lönereglering tillförsäkrade löneställningen är, framhåller *departementschefen*, i två avseenden förknippad med undervisningsskyldigheten, nämligen *dels* genom bestämmelser om en viss årlig lästid, *dels* genom stadganden om viss undervisningsskyldighet för vecka.

Beträffande undervisningsskyldigheten för vecka har departementschefen erinrat, att han i samband med anmälan av frågan, huruvida en höjning av undervisningsskyldigheten för läroverkslärarnas vidkommande borde komma till stånd, bland annat framhållit, att i nuvarande för vårt land brydsamma tid av de i det allmännas tjänst anställda måste utkrävas en större arbetsprestation än den, som i vanliga fall uttoges.

Beträffande civilförvaltningen i övrigt ernåddes detta som regel därigenom, att — trots en i många fall ökad arbetsbörda — förstärkningar av avlöningsanslagen endast undantagsvis och då i begränsad omfattning beviljades. På grund av de inom undervisningsväsendet rådande särskilda organisatoriska förhållandena vore det vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter icke möjligt att ernå en sådan ökad arbetsprestation på annat sätt än genom att höja den medeltjänstgöringstid för lärarna, på grundval av vilken anslagsmedlen till grundavlöningar till icke-ordinarie personal beräknades.

För folkskoleväsendets vidkommande låge frågan i viss mån annorlunda till. Folkskolan vore till skillnad från läroverken uppbyggd efter klasslärarsystem, d. v. s. en lärare svarade i regel för undervisningen i samtliga ämnen inom en viss undervisningsavdelning. Frågan om höjning av lärarens arbetsprestation bleve med andra ord ett undervisningstekniskt och pedagogiskt spörsmål, icke en anslagsfråga. Ville man i besparingssyfte utkräva en ökad arbetsprestation av folkskolans lärare, vore man hänvisad till att inrikta sig på de speciella undervisningsuppgifter som nämnda lärare fullgjorde mot särskild ersättning. Härvid syntes bland annat kunna bli fråga om slöjd- undervisningen och den särskilda undervisning mot timlärararvode, som i annat sammanhang berörts. Genom en generell höjning av folk- och småskollärares högsta undervisningsskyldighet skulle lärarna i större utsträckning än nu komma att fullgöra sådan undervisning utan arvode.

Ehuru en åtgärd i antydd riktning av förut anförda skäl syntes befogad, vore departementschefen icke beredd att taga slutlig ställning till spörsmålet. Ytterligare utredning rörande verkningarna av en dylik åtgärd syntes erforderlig. Departementschefen ämnade framdeles ånyo anmäla denna fråga, som torde kunna underställas 1941 års riksdag.

Vidkommande den årliga lästiden har departementschefen erinrat, att övergångsbestämmelserna till 1937 års löne reglering för folk- och småskollärare för de senares del innebure, att dessa intill den 1 juli 1940 avlönades enligt samma principer som folkskollärarna, vad beträffade lörens relation till den uttagna tjänstgöringsskyldigheten. Övergångsbestämmelserna medförde emellertid, att — under eljest oförändrade förhållanden — den likställighet mellan folkskollärare och småskollärare, som i nyssnämnda avseende för närvarande rådde, komme att upphöra med ingången av läsåret 1940—1941, då de lägst avlönade småskollärarna uppflyttades en lönegrad utan samtidig ökning av den uttagna tjänstgöringsskyldigheten.

1939 års riksdagsbeslut om en till $36\frac{4}{7}$ veckor utsträckt minimilästid vid folkskoleväsendet från och med den 1 juli 1940 hade inneburit, att nämnda olikhet i folk- och småskollärarnas löneställning i förhållande till arbetsprestationen skulle komma att inträda först den 1 juli 1942, då samtliga småskollärarinnor — oavsett den årliga lästiden — skulle uppflyttas till lönegraden A 8.

1937 års folkskoleutredning hade till behandling upptagit frågan, huruvida åtgärder borde vidtagas, som mildrade berörda ojämnheter i lönesättningen, och framlagt vissa förslag om fyllnadstjänstgöring för småskollärare. Enligt propositionen nr 149/1939 hade dåvarande chefen för eck-

lesiastikdepartementet förklarar, att han, bland annat emedan frågan icke vore av brådskande natur, icke ansåge sig böra för det dåvarande ingå på sakkunnigförslaget i denna del.

Biträddes departementschefens förslag om uppskov med lästidens utsträckning, bleve frågan om fyllnadstjänstgöring för småskollärare aktuell redan den 1 juli 1940.

Skolöverstyrelsen har erinrat, att ifrågavarande spörsmål endast gällde omkring 1,180 lärarinnor samt att någon rättvis utjämning av småskollärarinnornas olika arbetsbördor icke skulle åstadkommas genom ökning av tjänstgöringsskyldigheten per vecka genom fyllnadstjänstgöring för dessa.

En *reservant* inom överstyrelsen, undervisningsrådet Weijne, har förklarat sig skiljaktig och anför:

Den föreliggande frågan om eventuell utsträckning av undervisningsskyldigheten per vecka för de lärare vid småskola, vilka den 1 juli 1940 uppflyttades i lönegrad A 8 men tjänstgjorde i skolor med endast 34 ½ veckors årlig lästid, vore ej av större ekonomisk betydelse. Någon effektiv utjämning av arbetsbördan inom småskollärarkåren kunde ej heller, som överstyrelsen visat, ernås genom en dylik utsträckning. När reservanten det oaktat ansåge, att fyllnadstjänstgöring borde komma i fråga, vore det dels i anledning av det nuvarande krisläget, som medförde alldeles särskilda krav på sparsamhet med allmänna medel, dels, och framför allt, med tanke på den uppflyttning av småskollärare till enhetlig placering i lönegrad A 9, som skulle ske den 1 juli 1942. Det torde få betraktas som i hög grad sannolikt, att en väsentlig del av småskolans lärarkår vid sistnämnda tidpunkt komme att tjänstgöra i skolor med mindre än 39 veckors årlig lästid. Vid sådant förhållande anmälde sig spörsmålet om viss kompensationstjänstgöring med ökad styrka.

En bestämmelse om utsträckning av minimitjänstgöringen per vecka ansåge reservanten av skäl, som överstyrelsen anför, icke nödvändig. Där emot ville reservanten ifrågasätta en utökning av maximitjänstgöringen från 28 till 30 timmar per vecka för här berörda lärare. I många fall kunde visserligen en så pass lång tjänstgöring icke med fördel uttagas av vederbörande lärare. Men ej sällan torde den utökade tiden kunna användas för slöjdundervisning eller särskild undervisning av efterblivna barn etc. Härigenom kunde ernås såväl en viss besparing för det allmänna som ock ökad effektivitet i skolarbetet.

Departementschefens ståndpunkt är att, då frågan om fyllnadstjänstgöring för ifrågavarande småskollärarinnor lämpligen borde bedömas i sitt samband med det nyssberörda spörsmålet om utsträckning för folk- och småskollärare av tjänstgöringsskyldigheten för vecka syntes, i avbidan på den förutnämnda utredningen rörande detta spörsmål, några åtgärder i förevarande hänseende icke böra nu ifrågasättas.

Utskottet.

Utskottet har icke ansett sig böra rikta någon erinran mot den av departementschefen i utsikt ställda utredningen rörande verkningarna av en generell höjning av folk- och småskollärares högsta undervisningsskyldighet för vecka. I samband därmed bör, såsom departementschefen förutsatt, tagas

under övervägande frågan om fyllnadstjänstgöring för de småskollärarinor, som på grund av övergångsanordningen vid 1937 års lönerreglering för folk- och småskollärare successivt komma att erhålla en löneställning, som icke svarar mot den av vederbörande uttagna årliga lästiden. Uppmärksamhet synes jämväl böra ägnas de frågor, som berörts i den vid skolöverstyrelsens yttrande i ämnet avgivna reservationen.

6. Besparingsåtgärder inom fortsättningsskolväsendet.

Centraliseringsåtgärder.

I motsats till vad fallet är beträffande folkskoleväsendet finnes icke någon i gällande författningar uttryckligen fastslagen befogenhet för statsmyndighet att mot skoldistrikts bestridande fastställa sådan organisation av fortsättningsskolväsendet, som förutsätter anordnande av skolskjutsar eller inackordering av skolbarn. Ej heller finnes i fortsättningsskolstadgan motsvarighet till bestämmelserna i folkskolestadgan om skyldighet för skoldistrikt att å ena sidan mottaga barn från annat skoldistrikt och å andra sidan låta barn, tillhörande distriktet, åtnjuta undervisning i fortsättningsskola i annat skoldistrikt.

I anslutning till en inom riksdagen väckt motion, vari dessa olikheter framhållits, uttalade 1939 års lagtima riksdag (skrivelse nr 370), att riksdagen funne åtgärder för ernående i huvudsak av överensstämmelse i angivna hänseende mellan de föreskrifter, som gällde för folkskoleväsendet, och de, som berörde fortsättningsskolväsendet, vara ur såväl pedagogisk som skolorganisatorisk synpunkt att förorda och ägnade att främja en önskvärd rationalisering av fortsättningsskolväsendet. Riksdagen bemyndigade under återopande av det anförda Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad sålunda uttalats, vidtaga de ändringar och jämkningar i gällande bestämmelser rörande fortsättningsskolväsendet, som kunde befinnas erforderliga för uppnående av överensstämmelse med vad som gällde för folkskolan.

Skolöverstyrelsen har — i samband med avgivande av förslag om sådana ändringar i fortsättningsskolstadgan, som innefattas i riksdagens bemyndigande — gjort framställning om ytterligare åtgärder för främjande av fortsättningsskolväsendets rationalisering. I huvudsak syfta dessa till att giva vederbörande folkskolinspektör initiativrätt till centraliseringsåtgärder, icke blott när det gäller ett visst skoldistrikt utan även när fråga är om anordnande av för flera distrikt gemensam fortsättningsskola. Sådan initiativrätt funne överstyrelsen nödvändig för att giva effekt åt de bestämmelser, som innefattades i riksdagens bemyndigande.

Vissa kompletterade föreskrifter hava emellertid ifrågasatts av folkskolans besparingssakkunniga. Då skolöverstyrelsens och de sakkunnigas ifrågavarande förslag borde samtidigt genomföras men ett förverkligande av de sakkunnigas förslag krävde riksdagens medverkan, har departementschefen icke ansett sig böra, innan sistnämnda förslag underställts riksdagen, ifrågasätta utfärdandet av författningsbestämmelser i av överstyrelsen angiven riktning.

De sakkunniga hava framhållit, att ytterligare besparingar kunna vinnas genom att såsom villkor för statsbidrag till avlöning åt lärare vid fortsätt-

ningsskola stadgas visst *minimiantal elever* i läraravdelning. Enligt de sakkunnigas förslag skulle statsbidrag i regel ej utgå med mindre elevantalet uppginge till tio. Om hinder förelåge att hänvisa lärjunge till annan skola inom eller utom skoldistriktet eller eljest, då med hänsyn till undervisningens bästa särskilda skäl förelåge, skulle undantag kunna medgivas av vederbörande folkskolinspektör.

Förslaget har i huvudsak tillstyrkts av de hörda myndigheterna och läroorganisationerna. Några myndigheter hava emellertid ifrågasatt en höjning av det föreslagna minimiantalet. För egen del har *departementschefen* framhållit, att detta minimiantal ingalunda i flertalet fall kunde betraktas såsom ett uttryck för den lämpliga storleken för en avdelning. En centralisering, som förutsatte ett större elevantal i avdelningarna, borde givetvis kunna ske med beaktande av de vidgade möjligheter härtill, som ovanberörda riksdagsbeslut erbjöde. Med hänsyn till de olika förhållandena inom landet på hithörande område ansåge departementschefen sig likväl ej nu böra ifrågasätta ett högre minimiantal än vad de sakkunniga föreslagit. Särskilt hade departementschefen härvid haft de glest bebyggda landsändarna i åtanke.

Skolöverstyrelsen hade av principiella skäl motsatt sig, att beslutanderätten i ärenden angående undantag från den föreslagna huvudregeln skulle tillkomma folkskolinspektörerna. Överstyrelsen hade i stället föreslagit, att prövningen och avgörandet i dessa ärenden borde överflyttas på länsstyrelserna. Departementschefen kunde icke dela denna uppfattning. Folkskolinspektörerna ägde redan nu träffa avgöranden i ärenden, varigenom staten åsamkades utgifter. Han förutsatte emellertid, att anvisningar utfärdades till ledning för folkskolinspektörerna och skoldistriktet vid handläggning av dessa och likartade frågor. Vidare syntes vid utfärdandet av bestämmelser i ämnet böra övervägas, huruvida icke inspektörens beslut i dessa ärenden skulle kunna prövas av högre myndighet. I anvisningarna torde även böra påpekas såsom lämpligt, att, såsom de sakkunniga framhållit, en uppdelning av läraravdelning vid teoretisk undervisning skedde först då elevantalet kunde förutses komma att mera varaktigt överstiga 25 eller vid tillfällig ökning uppginge till 30.

Departementschefen ansåge sig sålunda böra tillstyrka, att bestämmelser utfärdades i huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas ifrågasvarande förslag. Därest riksdagen förklarade sig intet hava att häremot erinra, borde det ankomma på Kungl. Maj:t att i sinom tid utfärda sådana bestämmelser. Härvid syntes böra beaktas jämväl ett av domkapitlet i Lund väckt förslag om befrielse från fortsättningsskolplikt för elever, som deltog i särskilda beredskapskurser eller praktiskt beredskapsarbete.

Förbilligande av skjutskostnaderna m. m.

De *sakkunniga* hava framhållit, att storleken av de belopp, som inbesparades på grund av genom centralisering indragna skolor, vore helt beroende av kostnaderna för skolskjutsar och inackordering. De sakkunniga hade undersökt möjligheterna att nedbringa dessa kostnader och därvid funnit,

att detta skulle kunna ske, om statsbidrag finge utgå för färd med fordon (främst då cykel), som framföras av barnen själva.

Departementschefen har icke funnit uteslutet, att vissa besparingar skulle kunna på denna väg ernås. Med hänsyn till i ett flertal av i ärendet avgivna yttranden framförda betänkligheter syntes emellertid i detta hänseende ytterligare utredning vara erforderlig, innan en anordning som den av de sakkunniga föreslagna genomfördes. En sådan utredning syntes kunna föreligga i så god tid, att frågan kunde föreläggas 1941 års riksdag.

Statsbidrag för centralisering av fortsättningsskolväsendet utgår nu i regel med belopp, som motsvarar kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar, dock för varje lärjunge med högst 1 krona 25 öre för dag och sammanlagt högst med det belopp, som skall anses motsvara den besparing i statsbidraget till avlönande av lärare vid fortsättningsskola, vilken uppkommer därigenom, att eljest erforderlig skola på grund av centraliseringen blir obehövlig.

De sakkunniga hava föreslagit höjning av nämnda statsbidrag från 1 krona 25 öre till 1 krona 50 öre. *Departementschefen* har visserligen förklarat sig övertygad att genomförandet av en sådan höjning i ett flertal fall kunde underlätta en centralisering av fortsättningsskolväsendet, men med hänsyn till att statskontoret och riksräkenskapsverket avstyrkt förslaget ansett sig icke kunna nu tillstyrka detsamma.

Maximering av resekostnads- och traktamentsersättning åt ambulerande lärare.

Enligt departementschefens förslag i förevarande hänseende skulle statsbidraget för ambulerande lärares resa från hemmet till kursort, mellan kursorter samt från kursort till hemmet utgå med högst 25 kronor, där ej folk-skolinspektören annorlunda medgåve.

Fyllnadstjänstgöring för vissa lärare.

De sakkunniga hava föreslagit, att folkskollärare, som meddelar undervisning i klassavdelning med kortare årlig lästid än den, som enligt avlösningsreglementet vore fastställd för den lönegrad, läraren innehade skulle vara skyldig att utan särskilt arvode undervisa i fortsättningsskola eller folkskola under så lång tid, att den sammanlagda årliga tjänstgöringstiden i folk- och fortsättningsskola komme att omfatta det antal veckor, som läraren med hänsyn till lönegradsplacering eljest varit skyldig meddela undervisning i folkskola. Vederbörande skolstyrelse skulle därvid tillse, att lärarens fyllnadstjänstgöring fullgjordes på det sätt och i den omfattning, som förhållandena vid skolan påkallade och möjliggjorde.

Departementschefen har tillstyrkt förslaget.

Förslaget om fordran på ett visst minimiantal elever — 10 stycken — i fortsättningsskola och vad därmed äger samband har utskottet ansett

sig kunna i allt väsentligt biträda. Utskottet delar sålunda även departementschefens och de sakkunnigas uppfattning, att en uppdelning av läraravdelning vid teoretisk undervisning lämpligen bör ske först då elevantalet kan förutses komma att mera varaktigt överstiga 25 eller vid tillfällig ökning uppgår till 30. I detta sammanhang må emellertid framhållas, att i fråga om ersättningsskolan icke torde böra som regel krävas ett så högt elevantal som nyss nämnts. Vad angår departementschefens uttalande angående domkapitlets i Lund förslag om befrielse från fortsättningskolplikt för elever, som deltaga i beredskapskurser eller praktiskt beredskapsarbete vill utskottet understryka, att en förutsättning för en dylik befrielse bör vara, att kurserna bibringa eleverna en väsentlig del av fortsättningskolans studiemål, såsom insikter i praktiskt arbete och medborgarkunskap.

Utskottet finner icke anledning till erinran mot den av departementschefen i utsikt ställda fortsatta utredningen angående statsbidrag för färd med av barnen själva framförda fordon. Därvid synes i anslutning till vad i motionerna I: 96 och II: 103 anförts, uppmärksamhet även böra ägnas frågan, huruvida icke sådant bidrag i viss utsträckning vore tänkbart jämväl beträffande den egentliga folkskolan.

Vad departementschefen i övrigt i förevarande sammanhang anført och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran.

Anslagsberäkningar.

1. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarier: Avlöningar.

Detta anslag är för innevarande budgetår uppfört med 2,399,600 kronor. Då Kungl. Maj:t föreslagit anslagens uppförande för nästa budgetår med 2,337,000 kronor, innebär nämnda förslag en anslagsminskning med 62,600 kronor.

Seminarieorganisationen.

Den normala organisationen för folkskoleseminarierna jämlikt 1936 års riksdags beslut omfattar tio fyraåriga linjer, varav tre utslutande för manliga elever (i Karlstad, Linköping och Uppsala), tre utslutande för kvinnliga elever (i Falun, Kalmar och Stockholm) samt fyra för såväl manliga som kvinnliga elever (i Göteborg, Luleå, Lund och Umeå). Vidare finnas fem tvååriga studentlinjer (i Göteborg, Linköping, Lund, Umeå och Uppsala). Slutligen finnes en tvåårig linje för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor (i Falun).

1937 och 1938 års riksdagar ha beslutat en viss utvidgning av den normala organisationen, i det att med början under höstterminen 1937 anordnats en extra studentlinje för kvinnliga elever vid folkskole-

seminariet i Stockholm och med början höstterminen 1938 en parallellavdelning av den fyraåriga linjen vid folkskoleseminariet i Luleå. 1939 års riksdag utgick dock från att intagning av elever ej skulle höstterminen 1939 ske i nämnda extra linje och parallellinje.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 24 oktober 1939 — på grundval av *dels* uppgifter från statens folkskolinspektörer m. fl. rörande bland annat den beräknade förändringen av antalet folkskollärartjänster under femårsperioden 1939/44, *dels* ock uppgifter från folkskoleseminariernas rektorer beträffande anställningsförhållandena för de lärare, som utexaminerats under de tre senaste åren — utfört beräkningar samt framlagt förslag rörande omfattningen av lärarutbildningen under läsåret 1940/41. Härvid har överstyrelsen kommit till den uppfattningen att det under budgetåret 1940/41 syntes nödvändigt att seminarieorganisationen erhöles minst samma omfattning, som under innevarande budgetår, vilket skulle innebära en intagning av omkring 400 elever.

Folkskolans besparingsakkunniga ha sedermera i samband med sitt förslag om indragning av vissa lärartjänster vid folkskoleväsendet framlagt vissa riktlinjer för en inskränkning av elevintagningen vid seminarierna.

De sakkunniga ha — med hänsyftning å såväl folk- som småskoleseminarieorganisationen — uttalat, att, med hänsyn till redan föreslagna och för framtiden påtänkta indragningar av lärartjänster, det mest rationella vore, att man helt inställde undervisningen i seminariernas nybörjarklasser under läsåret 1940/41. På grund av de störningar, som detta skulle åstadkomma i seminariernas arbete, liksom ock med tanke på de läraraspiranter, vilka hade för avsikt att söka inträde nästa läsår, ansåge de sakkunniga sig dock icke kunna framställa något direkt förslag i denna riktning. I varje fall borde, enligt de sakkunnigas bestämda mening, mycket starka inskränkningar göras vid nyintagning av elever.

De sakkunniga ansåge det böra övervägas, huruvida icke något seminarium, åtminstone tillfälligt, borde nedläggas. Genom en sådan åtgärd skulle man otvivelaktigt kunna vinna betydande besparingar, under det att en reduktion av antalet elever i klasserna eller minskning av antalet klasser finge en jämförelsevis obetydlig inverkan på anslagsbehovet. De sakkunniga hade väl klart för sig, att det mötte stora svårigheter att lägga ned arbetet vid ett folkskoleseminarium. Avvecklingen kunde ju ej ske på mindre än fyra år. Vid småskoleseminarierna vore ett nedläggande enklare. De sakkunniga ville därför i första hand föreslå, att anstalter vidtoges för nedläggande av ett småskoleseminarium.

I anledning av nyssnämnda yttrande av de sakkunniga har *överstyrelsen* i skrivelse den 15 februari 1940 föreslagit, att intagningen av nya elever vid folkskoleseminarierna år 1940 skulle inskränkas till att omfatta två klassavdelningar av fyraårig linje, en manlig vid folkskoleseminariet i Göteborg och en kvinnlig vid folkskoleseminariet i Stockholm.

Överstyrelsen hade all anledning tro, att dess tidigare gjorda beräkningar angående folkskolläraryrket hade visat sig riktiga, därest folk-

skolans utveckling fått fortgå ostört. De nu inträffade krigs- och krisförhållandena komme emellertid att så kraftigt inverka även på folkskolans område, att de tidigare beräkningarna rörande tillgång och efterfrågan på lärare icke längre kunde anses tillförlitliga. De sakkunniga hade föreslagit en omedelbar indragning av omkring 300 folkskollärartjänster. Om en sådan indragning komme att ske bleve lärarbehovet under de närmaste åren så starkt minskat, att det kunde ifrågasättas, om överhuvudtaget någon elevintagning alls borde äga rum vid folkskoleseminarierna under år 1940. Hänsynen till de många, som nu beredde sig till inträde vid seminarierna, talade emellertid för att man borde hålla möjligheterna öppna för inträde i åtminstone två klassavdelningar, en manlig och en kvinnlig. Skulle det sedan under nästkommande år visa sig, att även denna intagning varit för stor, torde detta kunna utjämnas genom en då vidtagen ytterligare reduktion av rekrytering.

De båda nya klassavdelningar, som överstyrelsen sålunda föresloge, borde tillhöra den fyraåriga linjen och förläggas till de båda provårseminarierna, varigenom vunnes, att provårsutbildningen vid dessa seminarier icke äventyrades.

Den inskränkning av seminarieorganisationen, som överstyrelsen sålunda föresloge, kunde ha till följd, att vissa av de ordinarie lärarna vid seminarierna icke kunde erhålla full sysselsättning i enlighet med föreskrifterna i gällande stadga. I likhet med vad som skett vid föregående tillfällen, då seminarieorganisationen varit reducerad, torde därför böra föreskrivas, att rektor och ordinarie lärare måtte, där så påkallades av inskränkningar i seminariets verksamhet, och möjlighet ej föreläge att sysselsätta vederbörande för andra undervisningsändamål, på därom av rektor gjord framställning kunna av överstyrelsen tilldelas tjänstgöring med mindre antal veckotimmar än vad i sådant hänseende nu vore föreskrivet.

Anslagsberäkningar.

Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår beräknat avlöningsanslagets storlek till 2,356,400 kronor, vilket skulle innebära en anslagsminskning med (2,399,600 — 2,356,400 =) 43,200 kronor. Härvid har överstyrelsen tagit hänsyn till dels det ökade medelsbehov (46,000 kronor), som uppkommer därigenom att kvinnliga lärare skola från och med den 1 juli 1940 uppflyttas en löneklass, dels verkningarna av ett bifall till förslaget om inskränkning av elevintagningen, dels de grunder för beräkning av avlöningsanslag med hänsyn till det rörliga tilläggets stegring, som kommit till användning vid anslagsberäkningarna i 1940 års statsverksproposition.

Personligt lönetillägg åt läraren i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet i Karlstad A. Gustafsson.

Folkskoleseminariet i Karlstad var intill den 1 juli 1937 organiserat såsom dubbelseminarium men omorganiserades från och med nämnda dag till enkelseminarium. Enligt före den 1 januari 1938 gällande avlöningsbestämmelser åtnjöt lärare i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminarium samma lön, oavsett om läraren tjänstgjorde vid enkelseminarium eller dubbel-

seminarium. I senare fallet utgick emellertid utöver de ordinarie avlöningsförmånerna ett tilläggsarvode av 800 kronor för år. Enligt civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939, vilket numera är tillämpligt å lärare vid folkskoleseminarium, är lärare i trädgårdsskötsel vid enkelseminarium placerad i lönegraden A 14 och dylik lärare vid dubbelseminarium i lönegraden A 17.

Ordinarie läraren i trädgårdsskötsel vid ovannämnda seminarium A. Gustafsson har hos Kungl. Maj:t anhållit att bli placerad i samma lönegrad som lärare i trädgårdsskötsel vid dubbelseminarium. Gustafsson har alltsedan sitt tillträde vårterminen 1920 av befattningen som lärare i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet och intill den 1 juli 1937, från vilken dag detsamma omorganiserats från dubbelseminarium till enkelseminarium, uppburit lön som lärare i trädgårdsskötsel vid dubbelseminarium. Från och med sistnämnda dag har han uppburit lön som lärare i trädgårdsskötsel vid enkelseminarium.

Statskontoret har med hänsyn till i ärendet föreliggande omständigheter icke velat motsätta sig, att Gustafsson beredes gottgörelse för den löneinsknings, som han i egenskap av trädgårdslärare fått vidkännas i anledning av folkskoleseminariernas omorganisation. Ämbetsverket förordar, att sökanden beredes ett personligt lönetillägg med belopp motsvarande skillnaden mellan de löneförmåner, vartill han skulle varit berättigad å sin trädgårdslärartjänst enligt de omedelbart före den 1 juli 1937 gällande bestämmelserna, och den avlöning, som han faktiskt uppbär å denna sin tjänst.

Departementschefen.

Departementschefen har — under erinran om de åtgärder i besparingsyfte, som i det föregående av honom förordats, samt om den utredning angående ytterligare åtgärder för ett förbilligande av folkskoleväsendet, varmed folkskolans besparingsakkunniga vore sysselsatta — anfört huvudsakligen följande:

Det vore av vikt, att elevintagningen vid folkskoleseminarierna anpassades efter de ändrade förhållanden, som inträtt eller kunde väntas inträda. Det förslag om i n t a g n i n g a v e l e v e r nästa hösttermin, som i sådant syfte framlagts av överstyrelsen, torde kunna biträdas. Förslaget innebure, att nya elever skulle intagas allenast vid två fyraåriga linjer, en vid vardera provårseminariet, nämligen en avdelning manliga elever vid seminariet i Göteborg och en avdelning kvinnliga elever vid seminariet i Stockholm. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att på förslag av överstyrelsen framdeles fastställa det antal elever, som i vardera klassavdelningen finge intagas.

Förutsättningar syntes ännu saknas för bedömande, huruvida de indragningar av folkskollärartjänster, som kunde emotses för de närmast följande budgetåren, borde föranleda ändringar i den yttre seminarieorganisationen. Till denna fråga torde ställning böra tagas först i samband med behandlingen framdeles av nyssnämnda sakkunnigas blivande utredning och

förslag. Departementschefen förutsatte emellertid, att i avbidan på sådant ställningstagande lediga ordinarie tjänster tills vidare icke skulle besättas med ordinarie innehavare.

Till följd av den begränsning av elevintagningen, som sålunda förordats, torde vissa ordinarie seminarielärare icke kunna erhålla full sysselsättning vid vederbörande seminarium. I likhet med vad tidigare i motsvarande situation skett, torde böra föreskrivas, att sådan lärare finge, där möjlighet ej föreläge att sysselsätta honom för andra undervisningsändamål, på därom av rektor gjord framställning kunna av överstyrelsen tilldelas tjänstgöring med mindre antal veckotimmar än vad i sådant hänseende eljest vore föreskrivet.

I detta sammanhang borde påpekas, att de vid seminarierna anställda övningslärare, vilka vid bifall till vad departementschefen föreslagit finge sin undervisning minskad, i sådant fall jämväl drabbades av löneminskning. Svenska gymnastikdirektörsförbundet hade i en till departementschefen ställd skrivelse erinrat härom och anhållit om åtgärder till förebyggande av löneminskning, särskilt i vad avsåge ordinarie övningslärare. Departementschefen behjärtade till fullo de olägenheter, som av lönetekniska skäl bleve en följd av minskad undervisning för övningslärarna. Det torde få förut sättas, att skolöverstyrelsen vidtog åtgärder i syfte att bereda vederbörande lärare arbetstillfällen vid andra under överstyrelsens inseeende stående läroanstalter å seminarieorten.

Beträffande anslagsberäkningarna har departementschefen tillstyrkt anvisande av 2,800 kronor i syfte att bereda medel till avlönande av en värmeledningsskötare i lönegraden Eo 6 vid seminariet i Kalmar, som för närvarande åtnjuter ersättning ur omkostnadsanslaget.

Departementschefen förutsatte vidare att kurser för utbildande av hjälpklasslärare icke skulle anordnas under nästa budgetår.

Förevarande anslag borde enligt departementschefens beräkningar för nästa budgetår uppföras med 2,337,000 kronor, vilket innebär en anslagsminskning med 62,600 kronor.

Ur personalförteckningen böra uteslutas en lektor och en lärare i musik, vilka avgå med pension under innevarande budgetår.

Slutligen har departementschefen i enlighet med statskontorets förslag tillstyrkt att läraren i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet i Karlstad A. Gustafsson tillerkännes ett särskilt löne tillägg, vilket departementschefen ansett böra bestämmas till 300 kronor för år, att utgå räknat från och med den 1 juli 1937 tills vidare, så länge Gustafsson innehar sin nuvarande befattning.

Motion.

Till stöd för det i motionen I: 183 gjorda yrkandet har åberopats vad som anförts i motionen I: 182 i anledning av propositionen nr 154, angående anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. I sistnämnda motion framhålles bland annat följande:

Anslagsberäkningarna i vad avser rörligt tillägg till lärare vid de allmänna läroverken m. fl. högre läroanstalter äro grundade på den förut-

sättningen, att rörligt tillägg endast tillkommer lärare, vilka åtnjuta lön enligt viss löneklass i gällande löneplan. Hit hörande lärarkategorier äro, såvitt avser statsanställda lärare, ordinarie, extra ordinarie och extra lärare samt, såvitt avser lärare vid här ifrågakommande kommunala skolformer, ordinarie, extra ordinarie och vikarierande lärare. Att rätten till rörligt tillägg begränsas till nämnda lärarkategorier har sin grund i riksdagens beslut i samband med antagandet från och med den 1 juli 1939 av ny löneroglering för den civila statsförvaltningen; enligt nämnda beslut skall rörligt tillägg tillkomma, förutom ordinarie tjänstemän, jämväl extra ordinarie och extra tjänstemän samt de s. k. aspiranterna vid kommunikationsverken.

Emellertid synas under nuvarande förhållanden skäl kunna åberopas för att taga under överbägende, huruvida icke rätten till rörligt tillägg å lön borde utsträckas till vissa andra kategorier av icke ordinarie lärare än de ovannämnda. De lärargrupper, som då närmast skulle komma i fråga, äro de s. k. timplärarna.

Timplärare förekomma både vid statens läroanstalter och vid de högre kommunala skolorna. Det är här i regel fråga om lärare med partiell tjänstgöring, men även timplärare med full tjänstgöring förekomma. Dessa lärare åtnjuta ersättning med visst belopp för veckotimme utan rätt till rörligt tillägg. Inom denna grupp kunna först särskiljas sådana lärare, vilka kunna sägas hava timpläranställningen såsom bisyssla vid sidan av heltidstjänst såsom lärare eller av annan art. I dessa fall synas i allmänhet sådana omständigheter icke föreligga som skulle motivera införande av rätt till rörligt tillägg.

Annorlunda ställer sig saken för dem som hava timpläranställningen som sin huvudsakliga sysselsättning eller förvärvskälla. Även här bör bortses från anställning av tillfällig karaktär. Men i övriga fall, alltså sådana då en lärare termin efter termin, läsår efter läsår bestrider anställning såsom timplärare och väsentligen har sitt uppehälle av sådan anställning, synes anledning föreligga att överbäga, huruvida icke genom införande av rätt till rörligt tillägg å timpläranställningen viss kompensation borde beredas dessa lärare för den pågående levnadskostnadsökningen.

Vad angår den yttre seminarieorganisationen delar utskottet departementschefens uppfattning att förutsättningar för närvarande saknas för bedömande, huruvida de indragningar av folkskollärartjänster, som kunna förutses för de närmast följande budgetåren, böra föranleda ändringar av denna organisation. Till denna fråga torde ställning böra tagas först sedan folkskolans besparingssakkunniga inkommit med utredning och förslag till ytterligare besparingsåtgärder på folkskoleväsendets område. Försiktigheten torde, såsom också departementschefen förutsatt, bjuda att i avbidan på ett ställningstagande till nämnda spörsmål lediga ordinarie tjänster tills vidare icke besättas med ordinarie innehavare.

Beträffande departementschefens förslag om begränsning av intagningen av elever vid folkskoleseminarierna vill utskottet till en början konstatera, att en dylik åtgärd ur besparingssynpunkt måste — åtminstone omedelbart — få en tämligen begränsad räckvidd. Med hänsyn till vad såväl skolöverstyrelsen som de sakkunniga och departementschefen i ärendet an-

Utskottet.

fört vill utskottet dock icke motsätta sig det föreliggande förslaget att elevintagning nästa hösttermin allenast äger rum vid två fyraåriga linjer med en avdelning för manliga elever vid provårseminariet i Göteborg och en avdelning för kvinnliga elever vid provårseminariet i Stockholm. Enligt departementschefens förslag skulle det få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles fastställa det antal elever, som skulle intagas i vardera klassavdelningen. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla att erfarenheten visat, att man — lika väl då det gäller utbyggandet av en organisation som då det är fråga om inskränkning av densamma — bör framgå med all nödig varsamhet. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t vid bestämmandet av antalet elever i de nya klassavdelningarna beaktar denna synpunkt. Skulle det sedermera under nästkommande år visa sig, att elevintagningen varit för liten, synes detta kunna utjämnas genom en då vidtagen ökning av rekryteringen.

Vad departementschefen i övrigt anfört i nu berörda sammanhang har icke givit anledning till erinran eller uttalande från utskottets sida.

Det i motionen I: 183 väckta yrkandet avser, att rörligt tillägg skulle tillerkännas ej blott timlärare vid folk- och småskoleseminarier utan även timlärare i läsämne vid folkskola, under förutsättning att timlärarens anställning avser minst en termin och prövas utgöra lärarens huvudsakliga sysselsättning och förvärvskälla. Såsom i det föregående antytts har en motion (I: 182) i samma syfte väckts beträffande timlärare vid de allmänna läroverken m. fl. högre läroanstalter, vilken motion utskottet kommer att till behandling upptaga i annat sammanhang. Utskottet vill dock redan här framhålla, att då timlärare förekomma vid sistnämnda läroanstalter i avsevärt större utsträckning än vid seminarier och folkskolor, motionen I: 182 har en helt annan räckvidd än den nu förevarande motionen I: 183. Det motionsvis väckta spörsmålet är utan tvivel av sådan vikt, att det bör närmare uppmärksammas. Goda skäl synas föreligga för att kompensation för levnadskostnadsökningen tillerkännes de i motionen avsedda lärarna. Emellertid hänföra sig timlärarna lönetekniskt sett till den stora grupp befattningshavare, som faller under beteckningen arvodes-tagare och tillfälligt anställd personal. Den motionsvis väckta frågan berör alltså ej endast skolväsendet utan tangerar även statsförvaltningen i dess helhet. Det låter sig därför icke utan närmare utredning avgöra huruvida även andra personalkategorier finnas, vilka i samma mån som timlärarna kunna anses böra erhålla den ifrågasatta löneförmånen, ej heller om löne-kompensation bör utgå i form av rörligt tillägg eller måhända på annat sätt, exempelvis genom omreglering av arvodesbeloppen. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t ägnar föreliggande spörsmål sin uppmärksamhet och vidtager de åtgärder, som kunna befinnas påkallade för frågans närmare utredning och belysning. Med vad utskottet sålunda anfört torde motionen I: 183 få anses besvarad.

2. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarier: Omkostnader.

Detta anslag är för innevarande budgetår uppfört med 223,600 kronor. Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagshöjning med 14,400 kronor till 238,000 kronor. Utgifterna för avlöning till en vid folkskoleseminariet i Kalmar anställd värmeledningsskötare skulle — såsom under nästföregående punkt föreslagits — överflyttas från omkostnads- till avlöningsanslaget.

Utskottet biträder Kungl. Maj:ts förslag i fråga om anslag till förevarande ändamål.

Utskottet.

3. Reservationsanslaget till Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m.

Detta anslag utgår nu med 74,000 kronor. Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagsminskning med 24,000 kronor till 50,000 kronor, föranledd av befintlig reservation å anslaget samt förslaget om begränsad elevintagning.

Utskottet tillstyrker bifall till vad Kungl. Maj:t föreslagit i fråga om förevarande anslag.

Utskottet.

4. Anslaget till Folkskoleseminarier: Stipendier.

Förevarande anslag är nu uppfört med 168,100 kronor. Kungl. Maj:ts förslag innebär en nedsättning av anslaget med 112,100 kronor till 56,000 kronor.

Departementschefen har anfört huvudsakligen följande:

I detta sammanhang hade departementschefen ansett sig böra behandla jämväl frågan om anslag till stipendier vid småskoleseminarierna, vilken fråga borde bedömas ur samma synpunkter som motsvarande folkskoleseminarierna avseende anslagsfråga.

Departementschefen anslöte sig till skolöverstyrelsens förslag, att i rådande krisläge medelsanvisningen under förevarande båda anslag borde begränsas till att avse endast stipendier åt elever vid seminarierna. Medel borde alltså icke för nästa budgetår beviljas till studie- och idrottsutfärder vid seminarierna, till seminarielärares studiebesök vid folkskolor eller till stipendier åt deltagare i kurser för utbildande av hjälpklasslärare. Erinras finge, att likartade besparingsåtgärder, såsom i propositionen nr 79 till 1939 års urtima riksdag ifrågasatts, vidtagits beträffande de för innevarande budgetår anvisade anslagen.

I detta sammanhang torde frågorna om utdelning av stipendier till lapsktalande elever vid folkskoleseminarierna i Umeå och Luleå och till elever vid dessa seminarier, som förbundet sig till viss tjänstgöring i första hand inom Luleå stifts finnbygd och eljest inom stiftets landsbygd, böra lämnas åt sidan. Nämnade frågor hade behandlats i årets åttonde huvudtitel.

De vid seminarierna eljest utgående elevstipendierna syntes kunna i stort sett uppdelas i två grupper, nämligen å ena sidan stipendier till ele-

ver vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele, vilka förbunde sig till viss tjänstgöring inom Luleå stift, och å andra sidan de vid folk- och småskoleseminarierna i övrigt utgående elevstipendierna. Skolöverstyrelsen hade förordat, att de sistnämnda stipendierna för nästa budgetår skulle beskäras och framdeles eventuellt utbytas mot studielån samt att de förstnämnda stipendierna, som ansåges vara av särskild betydelse för rekryteringen av elever från Norrlands finnbygder och lappmarker, skulle bibehållas obeskurta såväl för nästa budgetår som framdeles.

Departementschefen vore ense med skolöverstyrelsen om att de nuvarande elevstipendierna borde under rådande förhållanden reduceras och att flera skäl talade för lämpligheten av att ersätta stipendieverksamheten med understöd i form av studielån, som skulle återbetalas. Det kunde ifrågasättas, om icke utan svårigheter vad beträffade elevrekryteringen jämväl de ifrågavarande ur anslaget till stipendier vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele utgående särskilda, med viss tjänstgöringsskyldighet inom Luleå stift förbundna elevstipendierna skulle kunna i samma ordning avvecklas. Då emellertid förslag om kapitalinvestering i studielånefonden redan förelagts riksdagen och den nu förevarande frågan syntes tarva ytterligare överväganden, ansåge departementschefen sig icke böra nu framlägga annat förslag i ämnet än att han i likhet med överstyrelsen ifrågasatte beskärning för nästa budgetår av de ifrågavarande elevstipendierna. Departementschefen utginge från att detta spörsmål vid uppgörandet av riksstatsförslaget för budgetåret 1941/42 toges under förnyad omprövning från de förutsättningar, som av honom nyss angivits.

Mot överstyrelsens beräkningar av anslagsbehovet för nästa budgetår hade departementschefen intet att i huvudsak erinra. Anslaget till stipendier vid folkskoleseminarierna syntes böra minskas till i runt tal 56,000 kronor och anslaget till stipendier vid småskoleseminarierna med 15,800 kronor till i runt tal 33,000 kronor.

Utskottet.

Utskottet tillstyrker bifall till Kungl. Maj:ts här ifrågavarande förslag.

5. Förslagsanslaget till Småskoleseminarier: Avlöningar.

Ifrågavarande anslag utgår för innevarande budgetår med 519,900 kronor. Då Kungl. Maj:t föreslagit anslagets uppförande för nästa budgetår med 534,400 kronor, innebär nämnda förslag en anslagshöjning med 14,500 kronor.

Seminarieorganisationen.

Enligt beslut av 1936 års riksdag skola småskoleseminarierna vara till antalet sju, därav tre skola vara anordnade såsom dubbelseminarier och fyra tills vidare såsom enkelseminarier. De tre dubbelseminarierna, vilka skola vara förlagda till Strängnäs, Skara och Landskrona, skola omfatta vardera två tvååriga linjer. Av enkelseminarierna skola två, Härnösand och Växjö, vara utrustade med enkla tvååriga linjer och två, Haparanda och Lycksele, med enkla treåriga linjer.

Den *normala organisationen* innebär alltså, att samtidigt åtta tvååriga och två treåriga seminarielinjer skola vara i funktion. Examinationskapaciteten är normalt 240 examinander per år.

Den av 1936 års riksdag beslutade organisationen har trätt i successiv tillämpning från och med läsåret 1936/37.

I anledning av *de sakkunnigas* förut refererade uttalande angående inskränkning av seminarieorganisationen har *skolöverstyrelsen* anfört bland annat följande:

Vad nämnda sakkunniga föreslagit borde, därest det bifölles, leda till en mycket stark åtstramning av lärarekryteringen. Med hänsyn till den kvinnliga ungdom, som nu beredde sig för småskolläraryrket, torde dock någon möjlighet till intagning böra kvarstå, och överstyrelsen ville därför föreslå, att intagning verkställdes i en klass vid vardera av två seminarier. Då tillgången på småskollärarinnor vore minst i södra Sverige, borde intagningen förläggas dit, lämpligen till seminarierna i Landskrona och Strängnäs.

De sakkunniga hade föreslagit, att anstalter skulle vidtagas för nedläggande av ett småskoleseminarium. Överstyrelsen ville icke förneka, att vissa omständigheter talade i sådan riktning. Å andra sidan kunde man icke med fog säga, att småskoleseminarieorganisationen vore för vitt tilltagen, även om den för närvarande icke kunde till fullo utnyttjas. Avgången inom småskolläraryrket beräknades nämligen under den närmaste tiden uppgå till omkring 440 per år, under det att seminarieorganisationen endast vore beräknad för en årlig utexamination av 240 lärarinnor. Att denna examination icke för närvarande ansetts behöflig berodde dels på det förefintliga lärarinneöverskottet, dels på det stora antalet indragna småskolläraryrketjänster. För tillfället förelåge icke tillräckligt vägledande uppgifter för att man skulle kunna bedöma, huruvida examinationen även för framtiden borde inskränkas. Överstyrelsen vore därför icke beredd att upptaga den frågan till prövning, förrän de sakkunniga avgivit sitt betänkande rörande ytterligare besparingsåtgärder.

Anslagsberäkningar.

Skolöverstyrelsen har hemställt, att anslaget till avlöningar vid småskoleseminarierna för nästa budgetår skulle upptagas med 535,200 kronor. Överstyrelsen har härvid bland annat föreslagit, att sex värmeledningsskötare-trädgårdsbiträden, som för närvarande avlönas ur omkostnadsanslaget, skulle placeras i lönegraden Eo 5 och avlönas av förevarande anslag.

Allmänna lönenämnden har för dessa tjänstemän ifrågasatt anställningsformen extra tjänstemän (lönegraden Ex 5). För eventuell löneminskning skulle vederbörande befattningshavare hållas skadeslösa genom personlig lönefyllnad.

Departementschefen.

Departementschefen har erinrat, att vad han anfört rörande nödvändigheten att anpassa elevintagningen vid folkskoleseminarierna efter numera föreliggande förhållanden ägde sin fulla motsvarighet beträffande småskoleseminarierna. Han förordade därför i enlighet med överstyrelsens förslag, att elever i första klass intoges allenast vid seminarierna i Landskrona och Strängnäs. Det antal elever, som vid vardera av dessa seminarier skulle in-

tagas, torde böra framdeles fastställas av Kungl. Maj:t på förslag av överstyrelsen.

Vidkommande frågan om nedläggning av ett småskoleseminarium har departementschefen i likhet med skolöverstyrelsen icke funnit sig beredd att redan nu taga ställning till denna fråga. Närmare utredning i ämnet syntes departementschefen erforderlig. Denna borde ske i anslutning till den utredning om ytterligare besparingsåtgärder beträffande folkskoleväsendet, som folkskolans besparingssakkunniga fått sig ålagd. Förslag i ämnet torde böra föreläggas 1941 års riksdag. Departementschefen förutsatte, att i avbidan på sådan utredning ledigblivande ordinarie tjänster vid småskoleseminarierna icke skulle återbesättas.

Departementschefen har vidare — icke minst med tanke på att frågan om inskränkning av seminarieorganisationen blivit aktuell — förordat löne-nämndens förslag beträffande omförmälda värmeledningsskötares löneplacering och avlöningsförmåner.

I de av skolöverstyrelsen verkställda anslagsberäkningarna har departementschefen icke vidtagit annan ändring än en nedsättning av anslagsbeloppet med 800 kronor till 534,400 kronor.

Slutligen har departementschefen framhållit, att överstyrelsen liksom hittills borde erhålla rätt att i vissa fall medgiva rektor och ordinarie lärare vid småskoleseminarium nedsatt tjänstgöring.

Utskottet.

Utskottet biträder departementschefens förslag att elever i första klass skola intagas allenast vid seminarierna i Landskrona och Strängnäs.

Vad angår seminarieorganisationen synes utskottet skäl tala för att en rationalisering av densamma kommer till stånd. Utskottet delar emellertid departementschefens uppfattning att innan ställning tages till det av de sakkunniga ifrågasatta nedläggandet av ett småskoleseminarium ifrågavarande organisationsspörsmål göres till föremål för närmare utredning. Utskottet förutsätter att förslag i ämnet skall kunna föreläggas nästa års riksdag. I likhet med departementschefen håller utskottet före, att, i avbidan på statsmakternas beslut i förevarande fråga, ledigblivande ordinarie tjänster vid småskoleseminarierna hållas vakanta.

Emot Kungl. Maj:ts förslag i övrigt under förevarande punkt har utskottet icke funnit anledning till erinran.

6. Förslagsanslaget till Småskoleseminarier: Omkostnader.

Detta anslag utgår nu med 81,000 kronor. Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagsminskning med 15,000 kronor till 66,000 kronor, huvudsakligen föranledd av överförandet från förevarande anslag till avlöningsanslaget av sex värmeledningsskötare-trädgårdsbiträdens avlöning. Vid anslagsberäkningarnas uppgörande har även förutsatts, att kurser i tal- och röstvård skulle indragas.

Utskottet.

Vad Kungl. Maj:t föreslagit beträffande anslag till förevarande ändamål har icke givit utskottet anledning till erinran.

7. Reservationsanslaget till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m.

Anslaget är nu uppfört med 17,000 kronor. Med hänsyn till att vid ingången av budgetåret 1939/40 å ifrågavarande anslag förelåg en reservation av närmare 3,000 kronor, att av anslaget ett belopp å 2,700 kronor är att betrakta såsom tillfällig anvisning samt att viss reduktion av anslagsmedlen kan vidtagas på grund av nu rådande förhållanden, föreslår Kungl. Maj:t att anslaget för nästa budgetår nedsättes till 10,000 kronor.

Utskottet biträder Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag.

Utskottet.

8. Anslaget till Småskoleseminarier: Stipendier.

Såsom av det föregående framgår, har anslaget — nu uppfört med 48,800 kronor — föreslagits för nästa budgetår sänkt till 33,000 kronor.

Utskottet tillstyrker bifall till vad Kungl. Maj:t föreslagit i fråga om förevarande anslag.

Utskottet.

9. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor.

Anslaget till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor är för innevarande budgetår uppfört med 120,000,000 kronor. Kungl. Maj:ts förslag innebär, att anslaget för nästa budgetår uppföres med 129,000,000 kronor.

Skolöverstyrelsens anslagsberäkningar.

För befattningshavare, å vilka avlöningsreglementet nr 868/1937 för lärare vid folk- och småskolor äger tillämpning, gälla för innevarande budgetår *provisoriska avlöningsbestämmelser*, innefattade i kungörelsen nr 469/1939. Bestämmelserna innebära, att det för nämnda befattningshavare gällande lönesystemet i avbidan på en ny definitiv lönereglering anpassats efter civila avlöningsreglementets bestämmelser, framför allt i fråga om avlöningsbeloppen.

Riksdagen har (skrivelsen nr 443/1939) medgivit, att *provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg* må under budgetåret 1939/40 i enlighet med tidigare gällande grunder utgå till, bland andra, sådana i avlöningsreglementet för folk- och småskollärare avsedda befattningshavare, å vilka nyssberörda provisoriska avlöningsbestämmelser icke blivit tillämpliga. Nu ifrågavarande avlöningsförmåner belasta de anslag, ur vilka avlöning till nämnda befattningshavare i övrigt gäldas.

Särskilda *statsbidragsbestämmelser* gälla likaledes för innevarande budgetår enligt kungörelsen nr 242/1939. De innebära i huvudsak, att ett särskilt förskotts-förfarande anordnats i syfte att bringa an-

slagsbelastningen i så nära överensstämmelse som möjligt med de till budgetåret hänförliga löneutgifterna.

Skolöverstyrelsen har vid beräkningen av medelsbehovet för nästa budgetår utgått ifrån att ovannämnda provisoriska lönebestämmelser komma att gälla även under nästa budgetår. Vidare har överstyrelsen tillämpat samma beräkningsgrunder som för innevarande budgetår, vilket förutsätter, att det nyssberörda särskilda förskottsörfarandet skall i huvudsak komma till användning jämväl för nästa budgetår. Överstyrelsen har även tagit hänsyn till 1939 års lagtima riksdags beslut om utsträckning av lästiden vid vissa folk- och småskolor från och med nästa läsår med därav följande högre lönegradsplacering för vissa lärare. Från angivna utgångspunkter och med beräkning av rörligt tillägg efter sex procent har överstyrelsen uppskattat medelsbehovet för budgetåret 1940/41 till 127,700,000 kronor. Därest det rörliga tillägget hade beräknats efter nio procent, hade nämnda belopp stigit med i runt tal 3,700,000 kronor till 131,400,000 kronor.

Besparingsåtgärdernas inverkan på anslagsberäkningarna.

Folkskolans besparingssakkunniga ha beträffande de av dem föreslagna åtgärdernas inverkan på beräkningarna av förevarande anslag anfört bland annat följande:

Införandet av vissa reglerande bestämmelser angående elevantalet i läraravdelningar av A-form samt åtgärder i syfte att bereda ökade möjligheter för indragning av ordinarie lärartjänster i vissa fall kunde beräknas medföra en minskning av antalet icke-ordinarie lärare till 300 på folkskolestadiet och 100 i småskolan.

De tjänster, som i förevarande sammanhang kunde beräknas bli indragna, vore väsentligen belägna på dyrare orter. Man syntes kunna utgå från F-ort som medeltal vid beräkningen av utgiftsminskningen. Vidare torde man kunna förutsätta, att de samtliga tillhörde skoldistrikt, som genomfört 39 veckors lästid. Däremot räknade de sakkunniga icke med att vederbörande lärare skulle vara uppflyttade i högre löneklass än den lägsta för gruppen gällande, d. v. s. att manliga folkskollärare beräknades tillhöra A 14, kvinnliga A 13 samt småskollärare A 6. Slutligen vore det sannolikt, att de 300 tjänsterna på folkskolestadiet uppehållits i ungefär samma utsträckning av manliga som av kvinnliga folkskollärare. Besparingen skulle alltså kunna beräknas, inklusive rörligt tillägg, efter nio procent till i runt tal 1,811,000 kronor. En del av nämnda minskning fölle emellertid på kommunerna. Den på kommunerna belöpande besparingen beräknade de sakkunniga till 215,200 kronor. Minskades den förut beräknade totala besparingen med detta belopp, erhöles för statens del en årlig utgiftsminskning av (1,810,926 — 215,200 =) i avrundat tal 1,600,000 kronor.

Vid beräkningen av anslaget för budgetåret 1940/41 måste uppmärksammas, att av statsbidraget till lärarlöner utginge 90 procent som förskott under redovisningsåret, medan resterande 10 procent utbetalades i samband med slutavräkning under därpå följande budgetår. Tjänstebostadsbidraget utbetalades först under budgetåret näst efter det, bidraget avsåge. I följd av nu angivna förhållanden borde den på budgetåret 1940/41 be-

räknade utgiftsminskningen upptagas med ovanstående belopp, 1,600,000 kronor, reducerat med för slutavräkning avsedda 156,000 kronor jämte tjänstebostadsbidrag 32,000 kronor, d. v. s. sammanlagt 188,000 kronor, varför den statliga besparingen skulle bli i avrundat tal 1,400,000 kronor.

Riksräkenskapsverket har i utlåtande den 29 februari 1940 yttrat sig i anledning av överstyrelsens anslagsberäkningar och därvid — med beaktande av besparingssakkunnigas förslag — funnit förevarande anslag för nästa budgetår böra uppföras med 132,000,000 kronor. Det rörliga tillägget har riksräkenskapsverket ansett — i likhet med vad som tillämpats i årets statsverksproposition — böra beräknas efter nio procent.

Departementschefen.

Departementschefen har erinrat, att han i samband med anmälan av frågan om anslag för nästa budgetår till de högre kommunala skolorna framhållit, att de för budgetåret 1939/40 tillämpade provisoriska grunderna för avlöning åt lärare vid nämnda skolor borde utsträckas att gälla även för nästkommande budgetår. Vad sålunda anförts hade sin motsvarighet beträffande de provisoriska lönebestämmelserna för lärare, å vilka avlöningsreglementet för lärare vid folk- och småskolor ägde tillämpning, liksom ock i fråga om de provisoriska lönebestämmelserna för nomadlärare i proposition den 8 mars 1940 nr 144 med förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939. Av skäl, som chefen för finansdepartementet anfört, borde emellertid den jämkningen vidtagas i de provisoriska avlöningsbestämmelserna, att den s. k. minimiregeln gjordes tillämplig å ordinarie lärare, som erhållit tjänstledighet för fullgörande i anledning av förstärkt försvarsberedskap eller partiell mobilisering av militärtjänstgöring i egenskap av reservofficer eller vad därmed vore likställt. Jämväl förutnämnda grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg torde böra gälla under nästa budgetår.

Skolöverstyrelsen hade vid anslagsberäkningarna för nästa budgetår utgått från att det särskilda förfarande för beräkning av förskott till ifrågasvarande ändamål, som kommit till användning under innevarande budgetår, skulle tillämpas jämväl för nästa budgetår. Då nämnda anordning tillkommit i syfte att närmare anpassa förskottens storlek efter de å vederbörande budgetår belöpande kostnaderna, funne departementschefen sig böra förorda, att i huvudsak enahanda anordning vidtoges för nästa budgetår.

Beträffande *statsbidragsutgifterna* för nästa budgetår har departementschefen anfört huvudsakligen följande:

De beräkningsgrunder, som riksräkenskapsverket härvid följt, torde böra läggas till grund för anslagskalkylerna. Den ståndpunkt, departementschefen intagit beträffande vissa aktuella besparingsåtgärder, föranledde emellertid vissa jämkningar i storleken av de beräknade lönetgifterna

under nästa budgetår och därmed också en minskning av de av riksräkenskapsverket beräknade statsbidragsutgifterna.

Riksräkenskapsverket hade vid sina kalkyler tagit hänsyn till den besparing å 1,400,000 kronor, som enligt besparingssakkunnigas beräkning kunde vinnas vid bifall till av dem framlagda och av departementschefen förordade förslag. Dessa kalkyler byggde emellertid på antagandet, att det nuvarande krisläget icke komme att inverka på folkskoleväsendets normala utveckling. Det syntes dock sannolikt, att en viss stagnation vore att emotse beträffande sådana reformer som exempelvis införandet av ett sjunde skolår och utsträckning av lästiden upp till 39 veckor. Departementschefen erinrade vidare om cirkuläret rörande besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet, som den 1 december 1939 av Kungl. Maj:t utfärdats och som enligt vad departementschefen inhämtat redan bidragit till att nedbringa kostnaderna för folkskoleväsendet.

Från slutet av vårterminen 1938 till slutet av vårterminen 1939 minskade enligt tillgängliga uppgifter antalet folk- och småskollärare med 271, enligt approximativ uppskattning motsvarande en löneutgift av omkring 1,500,000 kronor. Överstyrelsen hade för nästa budgetår räknat med en löneminskning av omkring 1,000,000 kronor, motsvarande en minskning med omkring 200 lärare. En något kraftigare reduktion syntes i betraktande av erfarenheterna från läsåret 1938/39 vara att förvänta.

Därest ett uppskov komme till stånd med genomförandet av beslutet om minimilästidens obligatoriska utsträckning, kunde räknas med en besparing av i runt tal 400,000 kronor. Vidare hade departementschefen förutsatt, att förskottsfarande icke skulle för nästa budgetår tillämpas beträffande utbetalning av statsbidrag till timlärararvoden vid särskild förstärkningsundervisning. Härigenom minskades de av överstyrelsen beräknade löneutgifterna med 425,000 kronor och den beräknade belastningen för nästa budgetår med (90 procent av 425,000 kronor =) i runt tal 380,000 kronor.

Departementschefen ville vidare nämna, att skäl numera föreläge för en viss återhållsamhet vid tillerkännande av statsbidrag till arvoden åt överlärare vid folk- och småskolor. Sådant statsbidrag utginge enligt Kungl. Maj:ts bestämmande med högst hälften av den på redovisningsåret belöpande arvodeskostnaden, dock i intet fall med mer än 1,000 kronor för redovisningsår. För ändamålet vore nu beräknat ett belopp av 145,000 kronor. Detta belopp skulle enligt överstyrelsens kalkyler för nästa budgetår behöva höjas till 175,000 kronor. I fortsättningen torde ansökningar om statsbidrag till överlärare böra bedömas strängare än hittills skett vad beträffade såväl behovet av överlärare som storleken av statsbidraget.

Med beaktande av det nu anförda torde det vara tillräckligt, om ifrågasvarande anslag för nästa budgetår uppfördes med i avrundat tal 129,000,000 kronor.

Vad sålunda föreslagits innebure en anslagshöjning med icke mindre än 9,000,000 kronor. Av denna höjning belöpte omkring 2,300,000 kronor på den löneklassuppflyttning, som genom 1937 års lönereglering tillerkänts kvinnliga lärare från och med den 1 juli 1940, och omkring 5,700,000 kronor på ökade kostnader för rörligt tillägg.

Härefter har departementschefen erinrat, att — såsom framginge av 1940 års åttonde huvudtitel — med hänsyn till de osäkra internationella förhållandena anslag icke upptagits i riksstaten för nästa budgetår till *bidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet*, för vilket ändamål nu ut-

ginge ett belopp av 26,500 kronor, fördelat mellan svenska skolorna i Berlin, Hamburg, London, Paris, Tallinn och Warszawa. Departementschefen har framhållit, att det under rådande förhållanden vore omöjligt att förutse, i vilken utsträckning undervisning under nästa budgetår kunde meddelas i svenska skolor i utlandet. Om och i den mån statsbidrag för ändamålet erfordrades, torde kostnaderna härför lämpligen böra bestridas från förevarande anslag till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor. En sådan provisorisk anordning torde emellertid förutsätta riksdagens medverkan i form av bemyndigande för Kungl. Maj:t att i fall av behov av sistnämnda anslag disponera högst 26,500 kronor till bidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet.

Utskottet tillstyrker i enlighet med departementschefens förslag, att gällande grunder för avlöning åt lärare vid folk- och småskolor och med dem i avlöningshänseende likställda befattningshavare samt åt nomadlärare skola äga tillämpning jämväl för nästa budgetår, dock med den jämkningen, som följer av den s. k. minimiregelns tillämpning å ifrågavarande lärare. Beträffande sistnämnda fråga har utskottet i annat sammanhang (utlåtande nr 113) redan yttrat sig. Likaså förordar utskottet, att de för budgetåret 1939/40 gällande grunderna för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa lärare vid folk- och småskolor m. fl. skola äga tillämpning jämväl för budgetåret 1940/41.

Utskottet.

I fråga om anslagsberäkningen giver utskottet sin anslutning till det förslag departementschefen framlagt, enligt vilket för förevarande ändamål för nästa budgetår bör anvisas ett anslag av 129,000,000 kronor.

På av departementschefen anförda skäl tillstyrker utskottet vidare, att statsbidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet må bestridas från ifrågavarande anslag, för vilket ändamål Kungl. Maj:t ifall av behov skall äga disponera ett belopp av högst 26,500 kronor.

10. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor.

Detta anslag har för budgetåret 1939/40 bestämts till 3,650,000 kronor, varav 120,000 kronor disponeras till provisorisk avlöningsförbättring åt nämnda lärare. Då Kungl. Maj:t föreslagit, att för nästa budgetår skulle anvisas 3,850,000 kronor, innebär nämnda förslag en anslagsökning med 200,000 kronor.

I 1939 års åttonde huvudtitel föreslog Kungl. Maj:t, att för de slöjd-lärare, som hade slöjdundervisningen till bisyssla, dyrtidstillägg skulle inräknas i arvoden. Slöjdundervisningen skulle anses vara bisyssla, när den understeg 20 timmar i veckan. Förändringen skulle gälla från och med den 1 juli 1939 men komme på grund av bestämmelserna om

rekvisition av statsbidrag att påverka anslagsbehovet först under budgetåret 1940/41. I detta sammanhang framhölls, att folk- och småskollärare måste anses skyldiga att utan särskild ersättning meddela undervisning i slöjd liksom i annat ämne, därest deras undervisning i sin helhet icke överstege den i avlöningsreglementet för folk- och småskollärare stadgade maximitjänstgöringen eller i förekommande fall det veckotimtal, till vilket lärarnas undervisningsskyldighet av vederbörande folkskolinspektör eller skolöverstyrelsen nedsatts. Slöjdarvode borde sålunda i förekommande fall utgå allenast för det antal slöjdtimmar, varmed maximitjänstgöringen eller nämnda veckotimtal överskredes.

Riksdagen godkände de föreslagna ändringarna i statsbidragsgrunderna. Beträffande skyldighet för folk- och småskollärare att utan särskild ersättning undervisa i slöjd uttalade riksdagen bland annat, att riksdagen utginge ifrån, att Kungl. Maj:t vid vederbörliga författningsbestämmelsers utfärdande hade sin uppmärksamhet riktad på önskvärdheten av att småskollärarinnorna om möjligt icke, vad skyldigheten att bestrida undervisning i slöjd beträffade, försattes i en jämförelsevis sämre ställning än folkskollärarna, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle vara skyldiga bestrida slöjdundervisning under två veckotimmar utöver minimitjänstgöringstiden.

Genom kungörelse nr 693/39 hava bestämmelser utfärdats i anledning av vad sålunda beslutats. Därvid har beträffande statsbidrag för slöjdundervisning, som meddelas av folk- och småskollärare, föreskrivits, att statsbidrag allenast utgår för de slöjdtimmar, med vilka den för läraren i avlöningsreglementet stadgade maximitjänstgöringen eller i förekommande fall det antal veckotimmar, till vilket lärarens undervisningsskyldighet nedsatts, överskrides.

På grundval av angivna bestämmelser rörande dyrtidstilläggens inräkande i arvodena har *skolöverstyrelsen* verkställt beräkningar angående medelsbehovet för budgetåret 1940/41 och därvid kommit till en anslagsökning av 800,000 kronor. Å andra sidan har överstyrelsen uppskattat den besparing, som kunde förväntas på grund av tillämpningen av ovannämnda kungörelse nr 693/39, till 600,000 kronor. Anslaget skulle alltså för nästa budgetår böra höjas med 200,000 kronor.

Överstyrelsen har vidare till behandling upptagit frågan om *skärpning av statsbidragsvillkoren* och i sådant avseende anfört bland annat:

Överstyrelsen föresloge, att statsbidrag tills vidare icke skulle utgå för slöjddavdelningar, som enbart bestode av elever på småskolestadiet, samt att hänsyn till elever å småskolestadiet icke skulle tagas vid bestämmande av antalet slöjddavdelningar. Det borde nämligen vara möjligt att för nämnda elever ordna manuellt arbete inom ramen av lärarnas obligatoriska undervisningsskyldighet. Denna åtgärd beräknades medföra en besparing av 25,000 kronor, vilken dock kunde inträda först under budgetåret 1941/42. Skulle ytterligare skärpning anses nödvändig, vilket vore att livligt beklaga, borde övervägas höjning av minimiantalet elever i de slöjddavdelningar, där samtliga folkskolestadiet tillhörande lärjungar deltog. Nämnda antal, som

nu vore 3, hade under den senaste ekonomiska krisen höjts till 6. En dylik åtgärd ägde betydelse för flickslöjden i glest befolkade trakter av Norrland. En återgång till sistnämnda minimiantal beräknades medföra en besparing av omkring 200,000 kronor, vilken besparing på grund av rekvisitionsförfarandet dock tidigast kunde inträda budgetåret 1941/42.

För att de besparingar, som under innevarande läsår beräknats uppkomma till följd av ovannämnda i kungörelsen nr 693/1939 intagna bestämmelse om folk- och småskollärares skyldighet att undervisa i slöjd, skulle bli bestående samt för vinnande av ytterligare besparingar ha *folkskolans besparingssakkunniga* funnit en komplettering av bestämmelsen påkallad. De sakkunniga ha föreslagit, att *skoldistriktet skall vara skyldigt* tillse, att vid skola, där undervisning i slöjd förekommer, folk- och småskollärare komma att inom ramen av för dem stadgad maximitjänstgöring för vecka meddela undervisning i sagda ämne i den omfattning, som förhållandena påkalla och medgiva. Anvisningar skulle av Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen utfärdas till ledning för skoldistrikt och folkskolinspektörer vid tillämpningen av föreskrifterna i fråga. De sakkunniga hava vidare ifrågasatt om icke anställandet av facklärare i slöjd kunde i någon mån begränsas genom att undervisningen i slöjd, i större utsträckning än vad nu vore fallet, övertoges av därtill kompetenta folk- och småskollärare. Härigenom uppkomme en besparing i statsverkets utgifter för slöjdundervisningen, varjämte det bleve möjligt att åstadkomma en jämnare fördelning av undervisningstimmarna för vecka mellan olika lärare. Det berörda spørsmålet vore enligt de sakkunnigas mening av den betydelse, att en närmare utredning härom borde verkställas. De sakkunniga ifrågasatte vidare, om ej skoldistriktet och folkskolinspektörerna borde erinras om lämpligheten av att, då slöjdlärartjänst, som uppehölls av annan än folk- och småskollärare, vore ledig, densamma ej borde återbesättas innan frågan om dess behövlighet blivit prövad.

Skolöverstyrelsen och *statskontoret* hava ifrågasatt, att statsbidrag ej skulle utgå, förrän alla lärare vid vederbörande skola uppnått maximitjänstgöring. Överstyrelsen har härvid förutsatt, att undantag skulle kunna medgivas.

Departementschefen har på grund av statsfinansiella skäl tillstyrkt, att statsbidrag tills vidare icke skall utgå för slöjdvadning, som enbart består av elever från småskolestadiet, samt att vid bestämmandet av antalet slöjdvadningar hänsyn icke skall tagas till sådana elever. Vidare har departementschefen förordat, att i fråga om de slöjdvadningar, där samtliga folkskolestadiet tillhörande elever deltaga i slöjdundervisningen, föreskrives, att minimiantalet elever skall utgöra sex i stället för tre. Ifrågavarande restriktiva bestämmelser, vilka böra gälla från och med den 1 juli 1940, innebära — påpekar departementschefen — delvis en återgång till de under den senaste ekonomiska krisen gällande.

Beträffande skyldighet för folk- och småskollärare att utan särskild ersättning undervisa i slöjd anför departementschefen:

I fjolårets åttonde huvudtitel förutsattes, att slöjdarvode skulle utgå endast för det antal slöjdtimmar, varmed den för folk- och småskollärare fastställda tjänstgöringsskyldigheten överskredes. Riksdagen biträdde detta förslag men utgick från att Kungl. Maj:t vid författningsbestämmelsernas utfärdande hade sin uppmärksamhet riktad på önskvärdheten av att småskollärarna om möjligt icke, vad skyldigheten att bestrida undervisning i slöjd beträffade, försattes i en jämförelsevis sämre ställning än folkskollärarna. De sedermera utfärdade författningsbestämmelserna utformades i anslutning till vad i åttonde huvudtiteln angivits. Stora svårigheter befunnos nämligen föreligga att tillgodose det av riksdagen uttalade önskemålet, och det befanns lämpligast, att denna fråga beaktades i samband med den då aktuella frågan om revision av gällande bestämmelser om avlöning till folk- och småskollärare. Sedermera hade sistnämnda fråga på grund av de nu rådande förhållandena skjutits på framtiden.

På av de sakkunniga och myndigheterna anförda skäl har departementschefen förklarat sig intet hava att erinra mot, att en jämkning av nyssnämnda författningsbestämmelser skedde i anslutning till det av skolöverstyrelsen framställda förslaget. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, om riksdagen lämnar vad sålunda anförts utan erinran, utfärda bestämmelser i ämnet. Härvid borde beaktas att, om vid vederbörande skola funnes statsunderstödda timlärartimmar i läsämne eller annat övningsämne än slöjd och hushållsgöromål, lärarens tjänstgöringsskyldighet i första hand borde utfyllas med dylik timlärarundervisning och icke med slöjdundervisning.

Vad de sakkunniga yttrat hade övertygat departementschefen om önskvärdheten av att frågan om och i vad mån särskilda facklärare borde anställas för undervisning i slöjd gjordes till föremål för utredning, lämpligen genom skolöverstyrelsens försorg. Departementschefen hade intet att erinra mot att, i avbidan på resultatet av en sådan utredning, det tillsåges, att facklärartjänster tillsattes endast i de fall, då tjänsterna befunnits utan tvekan behövlige.

Emot de av överstyrelsen verkställda kostnadsberäkningarna hade departementschefen intet att erinra.

Till stöd för det i *motionerna I: 184 och II: 240* framställda yrkandet, såvitt nu är fråga, har i förstnämnda motion anförts bland annat följande:

Det nu föreliggande förslaget beträffande statsbidragsgrunderna för slöjdundervisning i folkskolor m. fl. skärpte ytterligare motsättningarna mellan Kungl. Maj:ts och riksdagens uppfattning i denna fråga. Men bortsett från denna sida av saken kunde den önskade besparingen bli illusorisk på grund av de undantag i undervisningsskyldigheten, som av olika skäl med stor sannolikhet måste medgivas. Det torde även visa sig, att de nu ifrågasatta ändringarna komme att menligt inverka på slöjdundervisningen. Hög, fallenhet och utbildning bleve andrahandsfaktorer vid anställandet av slöjdlärare, och då småskollärarinnorna tvingades till slöjdundervisning på folk-

skolestadiet, förvägrades folkskolans kvinnliga lärare att i detta ämne, såsom eljest i de övriga, få handleda sina elever. Det vore ur flera synpunkter lyckligt, om riksdagen nu ansåge sig kunna vidhålla sin tidigare ståndpunkt i denna fråga.

Vad till en början angår det motionsvis framställda yrkandet får utskottet erinra, att med tillämpning av bestämmelserna i ovanberörda kungörelse nr 693/39 en småskollärlarinna i vissa fall måste fullgöra fyra veckotimmars undervisning i slöjd utan ersättning, medan en folkskollärare för slöjdundervisning i samma utsträckning erhåller särskild ersättning för minst två timmars tjänstgöring. En dylik olikformighet i ersättningsgrunderna är mindre tillfredsställande. Riksdagen uttalade sig också nästlidet år för önskvärdheten av att småskollärlarinnorna om möjligt icke skulle försättas i en jämförelsevis sämre ställning än folkskollärarna. Med hänsyn till nödvändigheten av att i besparingssyfte kunna uttaga största möjliga tjänstgöring av olika lärarkategorier anser utskottet sig dock icke kunna biträda det i motionerna I: 184 och II: 240 framställda yrkandet. Utskottet förutsätter emellertid, att förevarande spörsmål framdeles upptages till bedömning i samband med frågan om revision av gällande bestämmelser om avlöning till folk- och småskollärare. Med vad utskottet sålunda anfört torde ifrågavarande motioner, såvitt nu är i fråga, få anses besvarade.

Utskottet.

Utskottet ansluter sig till vad departementschefen under förevarande punkt föreslagit och har icke funnit något att invända mot beräkningen av ifrågavarande anslags storlek för nästa budgetår.

11. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern.

Kungl. Maj:t har, sedan skolöverstyrelsen och riksräkenskapsverket framlagt beräkningar beträffande anslagsbehovet för nästa budgetår, föreslagit en höjning av förevarande anslag från nu 220,000 kronor med 45,000 kronor till 265,000 kronor.

Utskottet tillstyrker bifall till Kungl. Maj:ts här ifrågavarande förslag.

Utskottet.

12. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor.

Detta anslag är för innevarande budgetår uppfört med 300,000 kronor och föreslås nu höjt till 330,000 kronor; anslagshöjningen är i allt väsentligt betingad av ökning av det rörliga tillägget.

Utskottet biträder Kungl. Maj:ts förslag i fråga om anslag till förevarande ändamål.

Utskottet.

13. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem.

Detta anslag utgår nu med 1,000,000 kronor. Skolöverstyrelsen har beräknat anslagsbehovet för nästa budgetår till 1,150,000 kronor. Enligt överstyrelsen torde utgiftsökningen främst bero på den utökning av läsårets längd, som redan tillämpats, men jämväl till någon del på införandet av högre skolformer ävensom höjda levnadskostnader, särskilt inom de norrländska skoldistrikten, där inackorderingsverksamheten vore störst.

Kungl. Maj:ts förslag innebär, att anslaget skulle uppföras med 1,175,000 kronor. Detta belopp överstiger det för innevarande budgetår anvisade med 175,000 kronor.

Departementschefen har i ärendet yttrat huvudsakligen följande:

Departementschefen hade övervägt lämpligheten av att med hänsyn till nu föreliggande statsfinansiella förhållanden och den fortgående stegringen av utgifterna för detta ändamål minska det procenttal, efter vilket statsbidrag nu utginge. Då kostnaderna härigenom skulle i viss utsträckning överflyttas på kommunerna och inackorderingsverksamheten för övrigt vore ägnad att nedbringa statens utgifter för folkskoleväsendet, hade departementschefen dock icke ansett sig böra föreslå en sådan ändring i bidragsgrunderna. Departementschefen utginge emellertid från att vederbörande myndigheter vid verksamhetens planläggande med hänsyn till rådande krisläge skänkte särskild uppmärksamhet åt de ekonomiska synpunkterna och eftersträfvade att i görligaste mån reducera det allmännas utgifter för ändamålet.

Vid inackordering i skolhem eller arbetsstugor bestämde Kungl. Maj:t det belopp, som skulle anses motsvara inackorderingskostnaden. Ifrågasvarande belopp hade av Kungl. Maj:t den 1 november 1935 fastställts till 1 krona för varje dag, barn erhållit fostran och vård å skolhemmet eller arbetsstugan. Efter framställning av vissa skoldistrikt hade Kungl. Maj:t emellertid med hänsyn till levnadskostnadernas stegring genom beslut den 1 mars 1940 höjt kostnadsbeloppet till 1 krona 10 öre, räknat från och med den 1 januari 1940. Skolöverstyrelsen hade beräknat, att denna höjning för hela läsåret 1939/40 skulle för statsverket medföra en utgiftsökning av omkring 42,800 kronor. Höjningen torde motsvaras eller i varje fall åtföljas av en ökning av kostnaderna för inackordering i enskilda hem. Då här omnämnda kostnadsökning på grund av gällande bestämmelser rörande rekvisition av statsbidrag inverkade på anslaget för budgetåret 1940/41, torde det av överstyrelsen beräknade anslagsbeloppet böra höjas med omkring 25,000 kronor.

Anslaget för nästa budgetår borde alltså uppföras med (1,150,000 + 25,000 =) 1,175,000 kronor.

I detta sammanhang har departementschefen anmält en uppkommen fråga angående bidrag av statsmedel till inackordering av skolbarn jämlikt kungörelsen nr 351/1925 angående bidrag till vissa kostnader åt lots- och fyrpersonalens barn. Enligt kungörelsen må inackorderingsbidrag utgå till sådana barn för undervisning i folkskola eller fortsättningskola. Bidrag må även utgå till barn, som undervisas i annan skola, dock ej längre än

till och med vårterminens slut det år, barnet fyller 13 år. Sagda bestämmelser utfärdades under den tid, då den obligatoriska skolkursen med få undantag omfattade sex år. På förekommen anledning har skolöverstyrelsen i skrivelse den 20 februari 1940 hemställt, att Kungl. Maj:t måtte utverka riksdagens medgivande till att inackorderingsbidrag för sådana lots- och fyrpersonalen tillhöriga barn, vilka äro skyldiga fullgöra sin skolplikt i skoldistrikt, som infört obligatorisk sjuårig skolkurs, men vilka undervisas i annan skola än folkskola och fortsättningsskola, må kunna utgå till och med vårterminen det år, barnet fyller 14 år. Tillika har överstyrelsen hemställt, att medgivandet måtte få tillämpas jämväl för det fall, som föranlett överstyrelsens hemställan. Statskontoret har förklarat sig i sak icke hava något att erinra mot överstyrelsens förslag. Då förevarande spørsmål dock icke syntes böra föranleda ändring i ovannämnda kungörelse, föresloge statskontoret i stället utverkande av riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att för fall, som överstyrelsen avsett, dispensera från förutnämnda villkor om en högsta åldersgräns.

Då den föreliggande framställningen syntes behjärtansvärd, har departementschefen tillstyrkt åtgärder i den av myndigheterna angivna riktningen. Därest riksdagen icke finner anledning till erinran häremot, hade departementschefen för avsikt att framdeles ånyo underställa Kungl. Maj:t förevarande spørsmål.

I *motionen II: 108* har anförts bland annat följande:

En angelägenhet, som uppstått på grund av de centraliseringsåtgärder, som statsmakterna genomförde på folkundervisningens område och som myndigheterna borde ägna större uppmärksamhet åt än hittills, vore skolbarnens inackorderingsförhållanden i enskilda hem. Det gällde här ett stort antal föräldrar som till andra, ofta helt främmande människor måste lämna ifrån sig sina barn under en tid av 6 à 7 år i den betydelsefullaste utvecklingsåldern. Genom att dessa föräldrar på detta sätt frånhändes möjligheten att ge sina barn hemmets vård och fostran, ställdes de inför ett samhällets lojalitetsprov såsom få. Det borde därför vara ett statsmakternas intresse att stödja dessa målsmäns krav på att barnens inackorderingsställen skulle så långt det vore möjligt ersätta hemmen i olika hänseenden. Vid myndigheternas ställningstagande till dessa spørsmål hade dock sådana hänsyn fått vika, och ekonomiska faktorer ställts i första rummet. Sedan det dekreterats att skolan på en ort skulle indragas, hade de lokala skolmyndigheterna inte haft annat val än att åt barnen skaffa inackorderingsställen, där sådana stått till buds. Möjligheten att med större omsorg välja dessa ställen hade oftast varit synnerligen ringa. Den normerade inackorderingsavgiften på en krona eller något däröver per dag hade de mera ekonomiskt oberoende hemmen nämligen ansett alldeles för låg i förhållande till arbete och kostnader, som erforderlig omvårdnad av ifrågavarande barn medfört. För skolstyrelsen hade det sedan varit att vända sig till familjer, som genom att bereda inackordering sett en möjlighet att erhålla en kontant inkomst. När det, som fallet vore i vissa norrländska skoldistrikt, gällde att finna inackorderingsställen för omkring 500 skolbarn, vore förutsättningarna ringa för ett mera omsorgsfullt val av sådana ställen.

Det vore därför naturligt, att föräldrar i många fall hyste oro för de barn, vilkas tillsyn, vård och fostran de under många år nödgades anförtro åt andra. Själva vore de i ringa mån i stånd att skaffa sig någon trygghet i detta hänseende. Vad som erfordrades för tillgodoseende av en sådan trygghet för föräldrarna och omvårdnad av barnen vore att statsmakterna utfärdade bestämmelser rörande skolbarns inackorderingsförhållanden i enskilda hem ävensom föreskreve på vilket sätt tillsyn angående sådana bestämmelser efterlevnad borde ske. Sannolikt torde inackorderingskostnaderna härigenom komma att stegras, men med hänsyn till det berättigade föräldrainsatse, som det här gällde att beakta, borde den omständigheten icke få utgöra hinder för genomförande av nödvändiga åtgärder på detta område.

Utskottet. Utskottet delar departementschefens uppfattning att en ändring i gällande bidragsgrunder för ifrågavarande inackorderingsverksamhet för närvarande icke är att förorda. Utskottet har icke heller något att erinra mot, att Kungl. Maj:t, på sätt departementschefen ifrågasatt, erhåller rätt att dispensera från den i ovannämnda kungörelse nr 351/1925 angivna högsta åldersgränsen för utgivande av inackorderingsbidrag till lots- och fyrrpersonalens barn för undervisning i folkskola eller fortsättningsskola.

I enlighet med departementschefens förslag tillstyrker utskottet, att här ifrågavarande anslag för nästa budgetår uppföres med ett belopp av 1,175,000 kronor.

Beträffande motionen II: 108 vill utskottet framhålla, att goda skäl enligt utskottets mening blivit av motionären anförda för att åtgärder vidtagas i syfte att åvägabringa en effektiv kontroll av inackorderingsförhållandena i enskilda hem. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att sedan utredning i förevarande fråga verkställt taga ställning i ärendet och för riksdagen framlägga det förslag i ämnet, som kan befinnas påkallat för undanröjande av de i motionen berörda bristerna. Med vad sålunda anförts torde motionen II: 108 få anses besvarad.

14. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn.

Detta anslag har under nedannämnda budgetår utgått med följande belopp:

1937/38	kronor 450,000
1938/39	» 600,000
1939/40	» 925,000.

Kungl. Maj:ts förslag innebär att anslaget, med hänsyn till medelsåtgången under budgetåret 1938/39 samt de beräknade statsbidragen till nya skolskjutsar, skulle höjas med 375,000 kronor till 1,300,000 kronor.

Utredning rörande reglering av skjutskostnaderna.

I sin skrivelse nr 8 anförde 1939 års lagtima riksdag, att riksdagen ville fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på att, enligt vad riksdagen

erfarit, skjutsningen på vissa håll betingat priser, som icke kunde anses skäligen. Ifrågasätts kunde, om icke genom införande av vissa maximeringsbestämmelser beträffande de priser, som vederbörande skjutsningsentreprenörer ägde utfå för skjutsningar av här ifrågavarande slag, nämnda missförhållande skulle undvikas. Det syntes önskvärt, att närmare utredning verkställdes härom. Sedan *skolöverstyrelsen* anbefallts verkställa sådan utredning, har överstyrelsen, som i ärendet inhämtat yttranden från länsstyrelserna och statens folkskolinspektörer, inkommit med utredning och förslag i ämnet. De ersättningar, som utgå till skolskjutsentreprenörer, ha emellertid såväl av folkskolinspektörerna och länsstyrelserna som av skolöverstyrelsen i allmänhet ansetts icke vara oskäligt höga. Endast undantagsvis ha anmärkningsvärt höga ersättningsbelopp förekommit. Överstyrelsen, som tyckt sig förmärka en tendens till stegring av skjutsersättningarnas storlek, har likväl föreslagit vissa åtgärder för reglering av ifrågavarande kostnader.

Skolöverstyrelsen har sålunda övertvägt lämpligheten av en sänkning av statsbidraget till skolskjutsar. Såväl överstyrelsen som *folkskolans besparingssakkunniga* ha dock kommit till den uppfattningen, att statsbidraget ej bör minskas. *Statskontoret* har däremot föreslagit, att statsbidraget begränsas till 70 i stället för nu stadgade 80 procent av kostnaderna, varigenom sparsamhetsintresset skulle ökas hos skoldistriktet.

Myndigheterna och *de sakkunniga* hava nästan enhälligt avstyrkt införandet av bestämmelser rörande maximering av skjutskostnaderna.

Överstyrelsen har föreslagit vissa lättnader i fråga om villkoren för anordnande av skolskjutsar med motorfordon samt dryftat vissa med den föreliggande frågan sammanhängande detaljfrågor, såsom infordrande av entreprenadanbud (överstyrelsen anser detta böra ske undantagslöst), prövning av förslag till reglementsändringar, som förutsätta anordnande av skolskjuts, samt enhetlig prövning av frågor om skjutskostnadernas skälighet.

Departementschefen.

I fråga om avvägningen av statsbidragets storlek har departementschefen anslutit sig till skolöverstyrelsens och de sakkunnigas mening.

Vidkommande maximering av skjutskostnaderna har departementschefen, då en sådan åtgärd av allt att döma skulle föranleda en höjning av statens kostnader för skolskjutsarna och alltså motverka syftet med förutnämnda av riksdagen gjorda påpekanden, ansett sig böra avråda från åtgärder av antydd art.

Beträffande lättnader i fråga om villkoren för anordnande av skolskjutsar med motorfordon har departementschefen upplyst, att denna fråga komme att upptagas till behandling i samband med förslag angående ordnande av den yrkesmässiga biltrafiken.

Vad skolöverstyrelsen i övrigt föreslagit syntes departementschefen kunna i det väsentliga biträdas. Det borde ankomma på Kungl. Maj:t att efter de ytterligare överväganden, som i vissa hänseenden syntes erforderliga, meddela erforderliga bestämmelser i ämnet.

Motioner.

Till stöd för det i motionerna I: 96 och II: 103 framställda yrkandet har anförts bland annat:

Enligt kungörelsen nr 449/1935 kunde skoldistrikt, som anordnade skolskjutsar för bland annat underlättande av lång och besvärlig skolväg, erhålla statsbidrag med åtta tiondelar av styrkt skälig kostnad för sådant ändamål.

Motionärerna föreställde sig, att statsmakterna med ovan antydda bestämmelse avsett, att barn med i verklig mening lång och besvärlig skolväg skulle erhålla den lättnad, som anordnande av skolskjuts innebure. Det förekomme emellertid på många håll att de kommunala myndigheterna icke utnyttjade den förmån, som genom kungörelsen erbjödes. Vilka skälen härtill än kunde vara, kvarstode som ett beklagligt faktum, att en mängd skolbarn på olika håll i landet finge sätta hälsan på spel genom underlåtenhet från vederbörande skoldistrikt att till rimliga proportioner nedbringa de olägenheter, som för lång skolväg medförde. Enda möjligheten att — i enlighet med statsmakternas mening — fullt trygga barnen mot dessa olägenheter torde vara att skoldistrikt kunde åläggas att, där skolvägen sträckte sig över viss längd, t. ex. 4—5 km, anordna skolskjuts eventuellt genom bidrag till skjuts med fordon, som framfördes av barnen själva.

Utskottet.

Utskottet har icke funnit något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag under denna punkt och giver sin anslutning till vad departementschefen här ovan anför.

Vidkommande det motionsvis väckta yrkandet finner utskottet sig icke kunna tillstyrka att skoldistrikt skulle åläggas skyldighet att på sätt i motionerna ifrågasatts anordna skolskjutsar. De i motionerna anförda olägenheterna torde komma att i väsentlig grad elimineras i den mån centraliseringen av folkskoleväsendet fortskrider, varvid skolskjutsar i större utsträckning måste tagas i bruk. I sådana skoldistrikt, där skolskjutsar icke anordnats, trots att förhållandena bort föranleda därtill, torde vederbörande folkskolinspektör hava att söka åstadkomma rättelse härutinnan. Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på ifrågasvarande spörsmål. Beträffande frågan om eventuellt bidrag för färd med fordon, som framföras av barnen själva får utskottet hänvisa till vad utskottet i det föregående anförts angående centraliseringsåtgärder beträffande fortsättningsskolväsendet. Med vad utskottet sålunda anförts torde motionerna I: 96 och II: 103 få anses besvarade.

15. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till undervisningslokaler m. m.

Från detta anslag bestridas de olika statsbidrag, som till ifrågavarande ändamål utgå enligt beslut av 1935 års riksdag. Bestämmelser i ämnet hava meddelats i kungörelsen nr 45/1936 (ändrad 363/1939). Enligt nämnda bestämmelser utgår byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler med tre fjärdedelar av bidragsunderlaget, därest detta överstiger 5,000 kronor, samt eljest med hälften av bidragsunderlaget. Det ankommer på Kungl. Maj:t eller, därest kostnaden beräknas uppgå till högst 10,000 kronor, på länsstyrelse att fastställa högsta kostnadssumma, varå statsbidrag till en skolhusanläggning må beräknas.

De för ändamålet beviljade anslagen samt anslagsbelastningen enligt budgetredovisningarna framgå av följande tablå.

Budgetår	Anvisat Kronor	Nettoutgift i runt tal Kronor
1936/37	3,800,000	3,727,200
1937/38	7,100,000	7,979,800
1938/39	7,500,000	6,006,300
1939/40	8,000,000	—

Det för budgetåret 1939/40 anvisade anslaget har uppdelats på fem förslagsvis betecknade poster, vilka skola redovisas särskilt för sig, nämligen:

1. Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler	kronor	960,000
2. Byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler	»	1,850,000
3. Hyresbidrag	»	190,000
4. Underhålls- och materielbidrag	»	1,800,000
5. Tjänstebostadsbidrag	»	3,200,000

Summa kronor 8,000,000.

Kungl. Maj:ts förslag innebär, att förevarande anslaget uppdelas på fem självständiga anslag för ovan angivna ändamål och att dessa anslag för nästa budgetår uppföras med respektive 950,000 kronor, 1,690,000 kronor, 180,000 kronor, 900,000 kronor och 3,200,000 kronor eller sammanlagt 6,920,000 kronor, varigenom en anslagsminskning uppkommer å 1,080,000 kronor.

I detta sammanhang har anmälts uppkommen fråga om statsbidrag till *Hjortsberga skoldistrikt* i Blekinge län för nya undervisningslokaler, oaktat byggnadsföretaget påbörjats, innan tillstånd till dess utförande lämnats. Byggnadsföretaget, som dragit en kostnad av 6,300 kronor hade blivit färdigt sommaren 1937.

Departementschefen har i ärendet anfört huvudsakligen följande:

Vad först anginge frågan om *byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler*, ville departementschefen framhålla, att dylika bidrag sedan krisens bör-

jan av Kungl. Maj:t beviljats med iakttagande av den största återhållsamhet. I den vid propositionen nr 79 till 1939 års urtima riksdag angående åtgärder för begränsning av statsutgifterna för budgetåret 1939/40 såsom bilaga 6 fogade promemorian hade framhållits, att även länsstyrelserna givetvis vid beslut i dessa frågor borde iakttaga den återhållsamhet, som vore påkallad av den nuvarande situationen. Sedermera hade Kungl. Maj:t utfärdat cirkulär (nr 842/1939) till statskontoret och länsstyrelserna m. fl. myndigheter angående besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet. Någon ytterligare föreskrift i antydd riktning syntes ej påkallad. Emellertid ansåge departementschefen sig böra ifrågasätta, huruvida icke en centralisering av beslutanderätten i dessa ärenden borde genomföras.

En centralisering av nybyggnadsfrågorna torde onekligen öka möjligheterna att främja rationaliseringssträvandena på detta område. Lämpligen syntes beslutanderätten i de frågor rörande statsbidrag till nya undervisningslokaler, som nu ankomme på länsstyrelserna, böra överflyttas på Kungl. Maj:t. Ändrade bestämmelser i ämnet torde böra träda i kraft den 1 juli 1940.

Av länsstyrelserna och Stockholms folkskoleledning lämnade uppgifter angående byggnadsbidrag till de företag, som färdigställts eller beräknades bli färdigställda inom sådan tid att årsbidrag till dem komme att utgå under budgetåret 1940/41, syntes kunna ligga till grund för beräkningen av anslagsbehovet. Departementschefen föreslog därför, att anslagsmedlen till byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler för nämnda budgetår upptogs med i runt tal 950,000 kronor.

Vad beträffade den av Hjortsberga skoldistrikt gjorda framställningen, ville departementschefen framhålla, att det byggnadsföretag, varom här vore fråga, slutförts långt innan riksdagen i skrivelsen nr 290/1938 fastslagit, att skoldistrikt i fortsättningen icke kunde påräkna statsbidrag till byggnadsföretag, som igångsattes, innan vederbörlig myndighet meddelat tillstånd till dess utförande. Vad i ärendet förekommit syntes tala för att statsbidrag till byggnadsföretaget borde utgå, oaktat skoldistriktet ej iakttagit den för ärendets handläggning föreskrivna ordningen. Liksom fallet varit beträffande Stockholms och Torps skoldistrikt, vilka gjort sig skyldiga till försummelse av liknande slag och efter framställning till riksdagen beviljats statsbidrag, hade i förevarande fall, då byggnadsarbetena påbörjades, ett obestriddigt och trängande behov av nya skollokaler förelegat. Därest riksdagen icke hade något att erinra mot att statsbidrag till byggnadsföretaget utginge utan hinder av angivna omständighet, borde det ankomma på länsstyrelsen att i enlighet med gällande bestämmelser i ämnet fastställa den högsta kostnadssumma, varå statsbidrag finge beräknas. Någon höjning av de nyssnämnda anslagsmedlen till bidrag till nya undervisningslokaler syntes icke böra vidtagas i anledning härav.

Förslag om ändrade grunder för fastställande av byggnadsbidrag till redan befintliga undervisningslokaler hade av skolöverstyrelsen framlagts i anledning av 1939 års lagtima riksdags i skrivelse nr 439 anmälda beslut. Förslaget syntes innebära, att skoldistriktet skulle erhålla dylika bidrag i samma utsträckning, som om de ändrade grunderna gällt alltifrån bidragssystemets införande, d. v. s. retroaktivt från den 1 juli 1936. Statsbidrag skulle sålunda i vissa fall utgå för om- eller tillbyggd lokal, som tagits i bruk efter den 1 juli 1912, för tiden från och med budgetåret 1936/37 till och med det budgetår, under vilket 24 år förflutit efter det lokalen först tagits i bruk. Förslaget hade i denna del ej föränlett någon erinran från statskon-

tores och riksräkenskapsverkets sida. Skolöverstyrelsen hade uppskattat kostnaderna under budgetåret 1940/41 för förslaget genomförande till 110,000 kronor, medan riksräkenskapsverket beräknat dem till 160,000 kronor. Anslagsbehovet i övrigt hade av nämnda myndigheter uppskattats till 1,690,000 kronor. Mot sistnämnda beräkningar hade departementschefen intet att erinra.

De inom riksräkenskapsverket anmärkta beloppen — avseende budgetåret 1936/37 — för sådana undervisningslokaler, vilka skulle beröras av förslaget, uppginge till sammanlagt 179,700 kronor. Även om man utginge från att större delen av detta belopp icke återbetalts och att byggnadsbidrag i dessa fall utbetalts även för budgetåret 1937/38 syntes en retroaktiv tillämpning av de föreslagna bestämmelserna medföra, att byggnadsbidrag skulle under nästa budgetår utbetalas för åtminstone tre budgetår, nämligen budgetåren 1938/41. Härtill komme byggnadsbidrag för budgetåren 1936/41 till sådana undervisningslokaler, för vilka länsstyrelserna ej beviljat dylika bidrag. I vilken omfattning detta skett hade icke kunnat konstateras. Det ökade anslagsbehov, som föranleddes av ett genomförande av 1939 års riksdags omförmälda beslut, kunde under sådana förhållanden för budgetåret 1940/41 endast uppskattas helt approximativt, men departementschefen hölle före, att det icke komme att understiga 600,000 kronor. Summan av de årliga byggnadsbidragen torde kunna beräknas till approximativt 180,000 kronor.

För att undvika den stora anslagsbelastning, som sålunda skulle uppstå under budgetåret 1940/41, kunde naturligtvis den lösningen tänkas, att bidragstiden började löpa först från och med sagda budgetår, innebärande en förskjutning framåt i tiden av fyra år.

Efter övervägande av de hithörande spörsmålen hade departementschefen kommit till den uppfattningen, att ett rationellt genomförande av omförmälda riksdagsbeslut krävde retroaktiv tillämpning av de ifrågasatta bestämmelserna såtillvida, att antalet bidragsberättigade år icke borde minskas. Däremot syntes välbetänkt, att för undvikande av kumulation av årsbidrag och därav följande ökad anslagsbelastning låta bidragstiden löpa först från och med budgetåret 1940/41.

Statskontoret och riksräkenskapsverket hade ifrågasatt, huruvida icke genomförandet av riksdagens beslut om utvidgad rätt till byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler borde anstå med hänsyn till det förändrade statsfinansiella läget. För egen del vore departementschefen ej övertygad om lämpligheten härav. Det måste nämligen framstå som ett trängande önskemål, att de nu svävande bidragsfrågorna bringades ur världen. Ju längre avgörandet skötes på framtiden, desto mera syntes olägenheterna öka. Departementschefen ansåge sig därför böra förorda verkställandet av riksdagens nämnda beslut från och med nästa budgetår i den modifierade form, som av honom i det föregående angivits, och i övrigt i huvudsaklig överensstämmelse med av statskontoret framställt förslag i ämnet.

I detta sammanhang hade departementschefen även ansett sig böra till behandling upptaga frågan, huru återbetalningen av de enligt hittills gällande bestämmelser oriktigt utbetalta bidragen för de fyra budgetåren före den 1 juli 1940 skulle ordnas. I de fall, då sådana bidrag återbetalts, borde givetvis utbetalningen enligt de nya bidragsbestämmelserna börja omedelbart från och med budgetåret 1940/41. Hade däremot återbetalning av sådant bidrag icke ägt rum, borde i stället en avräkning ske på så sätt, att

de enligt nya bestämmelserna utgående bidragen från och med budgetåret 1940/41 innehölles till dess de oriktigt utbetalta bidragen avräknats. En rättelse beträffande de oriktigt utbetalta bidragen vid den nya bidragsperiodens början i stället för vid dess slut torde vara att föredraga såväl ur redovisnings- och kontrollsynpunkt som med hänsyn till önskvärdheten att snarast möjligt få avveckla tidigare uppkomna felaktigheter i fråga om bidragsutbetalningarna. Erforderliga anvisningar beträffande den föreslagna avräkningen borde utfärdas av riksräkenskapsverket, som jämväl hade att övervaka, att avräkningen skedde efter enhetliga grunder. En lösning av bidragsfrågan på sätt nu förordats torde icke påkalla någon anslagsökning för budgetåret 1940/41.

Vid bifall till departementschefens förslag torde anslagsmedlen till byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler böra för budgetåret 1940/41 upptagas till 1,690,000 kronor.

Beträffande anslagsmedlen till *hyresbidrag* syntes posten med hänsyn till belastningen under de två sistförflutna budgetåren böra sänkas till 180,000 kronor.

Anslagsmedlen till *underhålls- och materielbidrag* skulle i enlighet med skolöverstyrelsens av statskontoret och riksräkenskapsverket biträdda förslag vid i övrigt oförändrade förhållanden upptagas med oförändrat belopp, 1,800,000 kronor. Dessa bidrag, som avsåge underhåll av undervisningslokaler ävensom tillhandahållande av skolmöbler och undervisningsmateriel, utginge med 50 kronor för varje lokal, som tillhörde skoldistrikt, och med 25 kronor för varje av distriktet förhyrd lokal.

Enligt bilaga 6 till propositionen nr 79 till 1939 års urtima riksdag hade förutsatts, att frågan om reduktion av dessa bidrag skulle upptagas i samband med frågan om anvisande av medel för ändamålet för budgetåret 1940/41. Departementschefen föresloge, att sagda bidrag från och med den 1 juli 1940 tills vidare begränsades till 50 procent av de nu utgående, d. v. s. till 25 kronor, respektive i avrundat tal 12 kronor för lokal och år. Förevarande anslagsmedel borde på grund härav för nästa budgetår beräknas till 900,000 kronor.

Skolöverstyrelsen hade ställt sig avvisande till tanken om indragning av *tjänstebostadsbidragen*. Statskontoret hade icke delat denna uppfattning men hade å andra sidan för undvikande av rubbningar i kommunernas ekonomi icke velat i nuvarande läge påkalla åtgärder för bidragets avskaffande. Vidare hade statskontoret avstyrkt en omreglering av tjänstebostadsbidragen, som skulle kunna medföra ökade anspråk på statskassan.

För egen del lutade departementschefen åt den uppfattningen, att tjänstebostadsbidragen — framförallt med hänsyn till att skoldistriktens kostnader för skolväsendet proportionsvis torde vara mindre nu än år 1935 — borde avskaffas. En sådan åtgärd skulle vara önskvärd med hänsyn till vad inledningsvis anförts rörande det förhållandet, att skoldistriktet numera i viss utsträckning icke hade samma intresse som tidigare av att hålla kostnaderna för folkskoleväsendet nere vid en skälig nivå. Genom en sådan åtgärd skulle även kunna undvikas den reglering av tjänstebostadsbidragen efter hyresnivån, som enligt skolöverstyrelsen borde göras till föremål för närmare undersökning och som av allt att döma skulle kunna leda till en minskning av bidragen för ett antal skoldistrikt på landsbygden och en höjning av statsbidragen till folkskoleväsendet i de större städerna. Då departementschefen emellertid i likhet med statskontoret ansåge, att åt-

gärder, som medförde rubbningar i kommunernas ekonomi, under rådande förhållanden borde om möjligt undvikas, ville departementschefen ej nu förorda någon ändring av sådan innebörd, men förutsatte, att frågan vid en lämpligare tidpunkt ånyo toges under omprövning. Vid sådant förhållande ansåge departementschefen sig ej böra nu förorda någon ändrad ordning för redovisning av tjänstebostadsbidraget eller någon utvidgning av rätten till sådant bidrag. Anslagsmedlen till tjänstebostadsbidrag torde böra för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp, 3,200,000 kronor. Anmärkas finge, att de av departementschefen förordade besparingsåtgärder, som medförde indragning av lärartjänster, inverkade på anslagsbelastningen först från och med budgetåret 1941/42.

Vid bifall till vad sälunda föreslagits skulle förevarande anslag under budgetåret 1940/41 upptagas till $(950,000 + 1,690,000 + 180,000 + 900,000 + 3,200,000 =) 6,920,000$ kronor.

Riksräkenskapsverket hade emellertid ansett de under förevarande anslag redovisade utgifterna vara av så olika slag och uppgå till så betydande belopp, att en uppdelning av anslaget vore påkallad. Redovisningen av dessa olikartade utgifter under ett anslag hade även ur redovisningssynpunkt medfört stora olägenheter såväl för länsstyrelserna som för riksräkenskapsverket. Det nuvarande redovisningssättet hade därför medfört svårigheter att överblicka kostnaderna för de olika ändamål, vartill anslaget vore anvisat. På grund härav ville departementschefen förorda en uppdelning av anslaget på fem självständiga förslagsanslag.

I motionerna I: 97 och II: 113 har anförts bland annat:

Statsbidraget till byggnader för folkskoleväsendet uppginge årligen till ofantliga summor. En betydande del av statsbidraget avsåge gymnastiklokaler, vilka i allmänhet inte kunde utnyttjas för skoländamål i lika hög grad som vanliga lärosalar — stundom användes gymnastiksalen blott några timmar i veckan. Samtidigt saknade den frivilliga gymnastikrörelsen ofta nog lokaler eller i varje fall ändamålsenliga lokaler. Den frivilliga gymnastikrörelsen vore likväl en mycket betydelsefull folkrörelse för folkhälsans höjande; dess medlemstal uppginge f. n. till över 175,000. Att dess samhällsgagneliga strävanden på allt sätt borde stödjas, utgjorde förvisso ett allmänt intresse.

Desto mera anmärkningsvärt vore det, att den frivilliga gymnastikrörelsen på sina håll blivit nekad att använda skolornas gymnastiksal för gymnastikövningar med bygdens ungdom. Det vore skolstyrelserna, som rådde över skollokalerna, och mot deras ställningstagande funnes ingen appell. Skolhusen vore emellertid uppförda för allmänna medel och vad nu särskilt de kostsamma gymnastiksalarna anginge, borde de givetvis komma till så stor användning som möjligt på det att det i dem nedlagda kapitalet gäve högsta avkastning.

Det måste därför betraktas såsom en billig fordran från statsmakternas sida att den frivilliga gymnastikrörelsen, i den mån den behövde det och givetvis under betryggande former, så att skolans intressen inte trädde för nära, finge använda skolornas gymnastiksal och duschinrättningar.

Enligt kungörelsen den 6 mars 1936 ang. statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet § 8 vore skoldistrikt, som tillerkänts byggnadsbidrag, pliktigt att ställa sig till efter rättelse de föreskrifter, som kunde hava meddelats vid bidragets beviljande. Det vore önskligt, att Kungl. Maj:t för

framtiden knöte det villkoret vid statsbidraget, att den frivilliga gymnastikrörelsen ägde rätt att använda gymnastiklokalerna där så kunde ske utan förfång för skolans intressen.

Utskottet.

Utskottet ansluter sig till vad departementschefen anfört i fråga om bidrag till undervisningslokaler m. m. Utskottet har ej heller funnit något att erinra mot att statsbidrag må utgå för ovannämnda byggnadsföretag inom Hjortsberga skoldistrikt. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag böra för nästa budgetår uppföras fem självständiga anslag för omförmälda ändamål å sammanlagt 6,920,000 kronor.

Beträffande det i motionerna I: 97 och II: 113 framställda yrkandet får utskottet framhålla, att det torde ligga i sakens natur att ifrågavarande gymnastiklokaler böra ställas till den frivilliga gymnastikrörelsens förfogande, för så vitt de därvid komma till användning vid sedvanliga gymnastikövningar och betryggande garantier lämnas för vård av lokalerna och utgivande av ersättning för i samband med deras ianspråktagande uppkommande kostnader för lyse och rengöring m. m. Utskottet har svårt att föreställa sig att de lokala myndigheterna skulle ställa sig avvisande till upplåtandet av skolorna under nu angivna förutsättningar. Utskottet har emellertid icke något att invända mot att tillerkännande av statsbidrag till undervisningslokaler för folkskoleväsendet förknippas med ett villkor av den innebörd i motionerna avses. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att vid beviljande av statsbidrag i samband med fastställandet av erforderliga föreskrifter för bidragets utgående pröva behovet av ett dylikt villkors uppställande. Med vad utskottet sålunda anfört torde motionerna I: 97 och II: 113 få anses besvarade.

16. Förslagsanslaget till Nomadskolor: Avlöningar.

Detta anslag är nu uppfört med 125,300 kronor och föreslås utgå för nästa budgetår med oförändrat belopp.

Utskottet.

Utskottet biträder Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag.

17. Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare.

Detta anslag är nu uppfört med 4,825,000 kronor. Kungl. Maj:ts förslag innebär att anslaget för nästa budgetår upptages till 4,050,000 kronor; anslagsminskningen hänför sig med 325,000 kronor till den fortgående centraliseringen av fortsättningsskolväsendet samt övergång från tvåårig till ettårig fortsättningsskola i samband med införande av ett sjunde skolår samt med 450,000 kronor till i det föregående föreslagna besparingsåtgärder.

Utskottet.

Utskottet tillstyrker bifall till vad Kungl. Maj:t föreslagit i fråga om förevarande anslag.

18. Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet.

Detta anslag är för budgetåret 1939/40 uppfört med 325,000 kronor.

Kungl. Maj:ts förslag innebär att anslaget höjes dels med 75,000 kronor på grund av anslaget belastning under budgetåret 1938/39, dels ock med 130,000 kronor till följd av i det föregående förordade besparingsåtgärder. Anslaget föreslås alltså uppfört med $(325,000 + 75,000 + 130,000 =)$ 530,000 kronor.

Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag har icke givit utskottet anledning till erinran. Utskottet.

19. Förslagsanslaget till dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter.

Förevarande anslag är nu uppfört med 2,500,000 kronor. Kungl. Maj:t har — med utgångspunkt från det procenttal, som tillämpas vid ett levnadskostnadsindex av 174 och med hänsyn till att i 1940 års åttonde huvudtitel förutsatts, att dyrtidstillägg åt vissa på indragningsstat hos landsting uppförda seminarielärare, för vilka dyrtidstillägg förut utgått från förevarande anslag, skall från och med budgetåret 1940/41 bestridas från annat anslag under nämnda huvudtitel — beräknat anslagsbehovet för nästa budgetår till 1,120,000 kronor. I jämförelse med anslaget för innevarande budgetår skulle anslagsbeloppet således minskas med 1,380,000 kronor.

Utskottet tillstyrker bifall till vad Kungl. Maj:t föreslagit i fråga om förevarande anslag. Utskottet.

Hemställen.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å *dels* motionerna I: 184 och II: 240, i vad avser yrkandet angående reglering av den årliga lästiden, *dels ock* motionerna I: 107 och II: 170, i vad avser yrkandet angående det sjunde skolåret,

1. ur personalförteckningen för folkskoleseminarierna utesluta följande under rubriken Tjänstemän å övergångsstat upptagna befattningshavare, nämligen 1 lektor i lönegraden A 27 och 1 lärare i musik i lönegraden A 21;

2. godkänna följande avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41:

Avlöningsstat.

1.	Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i>	kronor	1,960,500	
2.	Avlöningar till tjänstemän å övergångsstat, <i>förslagsvis</i>	»	20,400	
3.	Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:			
	a. Arvoden åt seminarieläkare	kronor	12,900	
	b. Arvoden åt seminariebibliotekarier.	»	8,200	
	c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna	»	6,500	
	d. Särskilda arvoden vid provårsseminarier	»	21,700	
	e. Tilläggsarvoden åt lärare vid de vid vissa seminarier anordnade kurserna för utbildande av kyrkomusiker, <i>förslagsvis</i>	»	6,200	» 55,500
4.	Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal:			
	a. Grundavlöningar			
	m. m., <i>förslagsvis</i> kronor		89,500	
	b. Avlöningsförhöjningar m. m., <i>förslagsvis</i>	»	8,600	» 98,100
5.	Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	»	202,500	

Summa förslagsanslag kronor 2,337,000;

3. medgiva, att till läraren i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet i Karlstad Anders Gustafsson må, räknat från och med den 1 juli 1937, tills vidare, så länge han innehar sin nuvarande befattning, utgå personligt lönetillägg med 300 kronor för år;

4. till *Folkskoleseminarier*: *Avlöningar* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 2,337,000 kronor;

5. till *Folkskoleseminarier*: *Omkostnader* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 238,000 kronor;

6. till *Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *reservationsanslag* av 50,000 kronor;

7. till *Folkskoleseminarier: Stipendier* för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av 56,000 kronor;

8. godkänna följande avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41:

A v l ö n i n g s s t a t .

1.	Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i>	kronor	389,000
2.	Avlöningar till tjänstemän å övergångsstat, <i>förslagsvis</i>	»	33,500
3.	Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
	a. Arvoden åt seminarieläkare	kronor	3,600
	b. Arvoden åt seminariebibliotekarier	»	3,000
	c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna	»	1,700
	d. Tilläggsarvoden åt lärare i trädgårdsskötsel	»	1,050
	e. Arvode åt ett biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele	»	900
			» 10,250
4.	Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal:		
	a. Grundavlöningar m. m., <i>förslagsvis</i>	kronor	58,500
	b. Avlöningsförhöjningar m. m., <i>förslagsvis</i>	»	1,750
			» 60,250
5.	Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	»	41,400

Summa förslagsanslag kronor 534,400;

9. till *Småskoleseminarier: Avlöningar* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 534,400 kronor;

10. till *Småskoleseminarier: Omkostnader* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 66,000 kronor;

11. till *Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *reservationsanslag* av 10,000 kronor;

12. till *Småskoleseminarier: Stipendier* för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av 33,000 kronor;

13. besluta, att för budgetåret 1939/40 gällande grunder för avlöning åt lärare vid folk- och småskolor och med dem i avlöningshänseende likställda befattningshavare samt åt nomadlärare skola med förut angiven jämkning äga tillämpning jämväl för budgetåret 1940/41;

14. medgiva, att för budgetåret 1939/40 gällande grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa lärare vid folk- och småskolor m. fl. skola äga tillämpning jämväl för budgetåret 1940/41;

15. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 129,000,000 kronor;

16. medgiva, att ur nämnda anslag må, om och i den mån behov därav prövas föreligga, utgå statsbidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet, dock med sammanlagt högst 26,500 kronor;

17. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 3,850,000 kronor;

18. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 265,000 kronor;

19. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 330,000 kronor;

20. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 1,175,000 kronor;

21. till *Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av 1,300,000 kronor;

22. till *Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler* för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett *förslagsanslag* av 950,000 kronor;

23. till *Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler* för budgetåret 1940/41 under

åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,690,000 kronor;

24. till *Folkskolor m. m.: Hyresbidrag för undervisningslokaler* för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 180,000 kronor;

25. godkänna av departementschefen angivna ändringar i gällande grunder för underhålls- och materielbidrag, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41;

26. till *Folkskolor m. m.: Underhålls- och materielbidrag* för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 900,000 kronor;

27. till *Folkskolor m. m.: Tjänstebostadsbidrag* för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3,200,000 kronor;

28. vidtaga av departementschefen angivna ändringar i avlöningsstaten för nomadskolorna;

29. till *Nomadskolor: Avlöningar* för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 125,300 kronor;

30. till *Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare* för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 4,050,000 kronor;

31. till *Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet* för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 530,000 kronor;

32. till *Dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter* för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 1,120,000 kronor.

B. att ovannämnda motioner I: 107 och II: 170, i vad avser yrkandet angående reglering av den årliga lästiden, I: 184 och II: 240, i vad avser skyldighet för småskollärarinnor att undervisa i slöjd mer än två timmar utöver minimitjänstgöringstiden, I: 183, II: 108, I: 96 och II: 103 samt I: 97 och II: 113 må anses besvarade med vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 23 april 1940.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS RÅSTOCK.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Gustafsson* i Benestad, *Johansson* i Fredrikslund, *Oscar Olsson*, *Asplund*, *Nilsson* i Landeryd, *Andersson* i Fältenborg, *Pauli*, *Heiding*, *Carlström*, *Larsson* i Varberg, *Magnusson* i Kalmar och *Bäcklund*; samt

från andra kammaren: herrar *Råstock*, *Jansson* i Falun, *Svensson*, *Eriksson* i Stockholm, *Danielsson*, *Jonsson* i Eskilstuna, *Andersson* i Prästbol, *Närlinge*, *Holmdahl*, *Wallentheim*, *Viklund* och *Eriksson* i Frägsta.

Reservationer:

1) av herr *Svensson* i Grönvik i fråga om viss del av utskottets motivering på sid. 9;

2) av herrar *Oscar Olsson*, *Asplund* och *Pauli*, vilka ansett, dels att den del av utskottets yttrande angående uppskov med beslutad reglering av den årliga lästiden i folkskolan m. m., som börjar med orden »Utskottet får erinra» och slutar med orden »få anses besvarade» (sid. 21 och 22) bort hava följande lydelse:

»Utskottet får — — — (= utskottet) — — — utsträckta lästiden. Uppenbart är nämligen att ett bifall till departementschefens förslag på denna punkt kommer att hava till följd att vissa i pedagogiskt hänseende mindre väl lottade skoldistrikt för obestämd framtid lämnas efter i den utveckling till folkskoleväsendets höjande, som markeras av beslutet om lästidens utsträckning. Utskottet ställer sig därför avvisande till såväl departementschefens ifrågavarande förslag, i vad det avser uppskov med genomförandet av lästidens utökning, som ock till det i motionerna I: 107 och II: 170 gjorda yrkandet i samma syfte.

Mot departementschefens förslag beträffande de av 1939 års riksdag beslutade förstärkningsanordningarna har utskottet icke funnit anledning till erinran.

Med vad utskottet sålunda anfört torde motionerna I: 184 och II: 240, så vitt nu är i fråga, få anses besvarade.»;

dels att utskottets yttrande angående förslagsanslaget till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor (sid. 43) bort i anledning härav hava följande lydelse:

»Utskottet tillstyrker — — — (= utskottet) — — — budgetåret 1940/41.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har departementschefen räknat med en besparing av i runt tal 400,000 kronor, därest ett uppskov med genomförandet av beslutet om minimilästidens obligatoriska utsträckning kommer till stånd. Med hänsyn till att utskottet icke ansett sig böra

tillstyrka vidtagandet av en dylik åtgärd torde anslaget för här förevarande ändamål för nästa budgetår böra ökas med angivna belopp, 400,000 kronor till 129,400,000 kronor.

På av departementschefen — — — (= utskottet) — — — högst 26,500 kronor.»;

dels ock att utskottets hemställanden till följd härav bort i nedan angivna delar bliva följande:

»A. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 184 och II: 240, i vad avser yrkandet angående reglering av den årliga lästiden, ävensom med avslag å motionerna I: 107 och II: 170,

— — — — —
15. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av 129,400,000 kronor;

— — — — —
B. att ovannämnda motioner I: 184 och II: 240, i vad avser skyldighet för småskollärarinnor att undervisa i slöjd mer än två timmar utöver minimitjänstgöringstiden, I: 183, II: 108, I: 96 och II: 103 samt I: 97 och II: 113 må anses besvarade med vad utskottet ovan anført.»;

3) av herr *Magnusson* i Kalmar i fråga om viss del av utskottets motivering på sid. 34.